

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

**VIEDĀS ADMINISTRĀCIJAS UN REĢIONĀLĀS ATTĪSTĪBAS
MINISTRIJAS**

ANALĪZES KOPSAVILKUMS

**par Eiropas Savienības fondu ieguldījumu horizontālā principa “Ilgspējīga
attīstība” ieviešanā 2014.-2020. gada plānošanas periodā
par pārskata periodu no 01.01.2014. līdz 31.08.2025. (noslēguma ziņojums)**

Satura rādītājs

Ievads	2
1. Informācija par ES fondu ieguldījumu atbilstību HP IA	3
1.1. HP IA nozīme ES fondu kontekstā.....	3
1.2. HP IA integrācija specifiskajos atbalsta mērķos un to pasākumos	4
1.3. Vispārējā analīze par HP IA iekļaušanu DP	6
2. Informācija par horizontālā principa “Ilgspējīga attīstība” rādītāju sasniegto vērtību	8
2.1. Vides un dabas aizsardzība.....	8
2.1.1. Ieguldījumi vides un dabas jomā	8
2.1.2. Sasniegtie uzraudzības rādītāji.....	9
2.1.3. Nacionālo vides indikatoru dinamika	13
2.1.4. Labās prakses piemēri vides un dabas aizsardzībā	16
2.2. Klimats	17
2.2.1. Ieguldījumi klimata mērķu sasniegšanā.....	17
2.2.2. Sasniegtie uzraudzības rādītāji.....	19
2.2.3. Nacionālo klimata indikatoru dinamika	22
2.2.4. Labās prakses piemēri klimata politikas ieviešanā	24
2.3. HP IA rādītāju analīze	26
3. Informācija par HP IA īstenošanas laikā konstatētajām neatbilstībām	30
Kopsavilkums.....	33

Ievads

Analīzes kopsavilkuma par Eiropas Savienības (turpmāk – ES) fondu ieguldījumu horizontālā principa “Ilgtspējīga attīstība” (turpmāk – HP IA) ieviešanā 2014.-2020. gada plānošanas periodā par pārskata periodu no 01.01.2014. līdz 31.08.2025. (turpmāk – analīzes kopsavilkums) mērķis ir sniegt informāciju un izvērtēt HP IA ieviešanu ES struktūrfondu un Kohēzijas fonda (turpmāk – ES fondi) 2014.-2020. gada plānošanas periodā un to atbilstību darbības programmā “Izaugsme un nodarbinātība” (turpmāk – DP) noteiktajam attiecībā uz tā ieviešanu. Analīzes kopsavilkumā iekļautā informācija iekļaujama noslēguma ziņojuma iesniegšanai Eiropas Komisijai 2025. gadā.

Nepieciešamība īstenot HP IA darbības noteikta Eiropas Parlamenta un Padomes 2013. gada 17. decembra Regulas (ES) Nr. 1303/2013¹ 8. pantā – jāievēro ilgtspējīgas attīstības principu un ES mērķi saglabāt, aizsargāt un uzlabot vides kvalitāti.

Ilgtspējīgas attīstības un vides aizsardzības jēdzieni ir saistīti ar tādu attīstības politiku, kas cenšas līdzsvaroti nodrošināt sabiedrības ekonomiskās, sociālās un vides vajadzības gan īstermiņā, gan ilgākā laika posmā, īpašu uzmanību pievēršot nākotnei. Tādējādi nepieciešams veidot ilgtermiņā noturīgu ekonomiku, vienlaikus rūpējoties par vides ilgtspēju. Šis princips ir pamatā visām ES politikas jomām un iniciatīvām, un saskaņā ar Līguma par Eiropas Savienību un Līguma par Eiropas Savienības darbību 3. panta 3. punktu tā ir oficiāli atzīta par vienu no ES ilgtermiņa prioritātēm.

Saskaņā ar Ministru kabineta noteikumiem Nr. 784² par HP IA koordināciju (ieviešanas uzraudzību) ir atbildīga Viedās administrācijas un reģionālās attīstības ministrija (turpmāk – VARAM), kas:

- izstrādā metodiskos materiālus un nodrošina konsultatīvu un metodisku atbalstu;
- sniedz atzinumus par ES fondu plānošanas dokumentu projektiem un tiesību aktu projektiem;
- sniedz atzinumus par projektu iesniegumu vērtēšanas kritēriju projektiem un kritēriju piemērošanas metodikām;
- analizē ES fondu ieguldījumu atbilstību HP IA, tostarp horizontālo rādītāju sasniegšanu darbības programmas ieviešanā.

Analīzes kopsavilkumā ietverta informācija par pārskata periodu no 2014. gada 1. janvāra līdz 2025. gada 31. augustam. Tajā apkopoti dati par ES fondu ieguldījumu atbilstību HP IA, sasniegtajām HP IA rādītāju vērtībām, kā arī HP IA piemērošanu ES fondu 2014.–2020. gada plānošanas periodā, papildinot ar labās prakses piemēriem. Informācija sagatavota saskaņā ar HP IA īstenošanas metodiku, izmantojot Kohēzijas politikas fondu vadības informācijas sistēmā (turpmāk – KP VIS) pieejamos datus par pārskata periodā īstenotajiem projektiem specifisko atbalsta mērķu (turpmāk – SAM) vai to pasākumu (turpmāk – SAMP) ietvaros, kā arī citos izvērtējumos iegūto informāciju.

¹ Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) Nr. 1303/2013 (2013. gada 17. decembris), ar ko paredz kopīgus noteikumus par Eiropas Reģionālās attīstības fondu, Eiropas Sociālo fondu, Kohēzijas fondu, Eiropas Lauksaimniecības fondu lauku attīstībai un Eiropas Jūrlietu un zivsaimniecības fondu, uz kuriem attiecas vienotais stratēģiskais satvars, un vispārīgus noteikumus par Eiropas Reģionālās attīstības fondu, Eiropas Sociālo fondu un Kohēzijas fondu un atceļ Padomes Regulu (EK) Nr. 1083/2006

² Ministru kabineta 2014. gada 16. decembra noteikumi Nr. 784 “Kārtība, kādā Eiropas Savienības struktūrfondu un Kohēzijas fonda vadībā iesaistītās institūcijas nodrošina plānošanas dokumentu sagatavošanu un šo fondu ieviešanu 2014.–2020. gada plānošanas periodā”

1. Informācija par ES fondu ieguldījumu atbilstību HP IA

1.1. HP IA nozīme ES fondu kontekstā

HP IA mērķtiecīgi tiek aplūkots kā vides aizsardzības prasību ievērošana, klimata pārmaiņu samazināšanas veicināšana un pielāgošanās klimata pārmaiņām. Dabas resursu pārdomāta izmantošana un vides saglabāšana nākamajām paaudzēm ir priekšnoteikums valsts izaugsmei, tas ir, tautsaimniecības un sociālie panākumi nevar būt dabas resursu pārmērīgas izmantošanas un vides kvalitātes pasliktināšanas rezultātā.

Saskaņā ar Eiropas Parlamenta un Padomes Regulu (ES) Nr. 1303/2013 HP IA īstenošanai noteikti sekojoši **mērķi**:

- dabas resursu racionāla izmantošana, vides kvalitātes un bioloģiskās daudzveidības saglabāšana;
- klimata pārmaiņu samazināšana un resursu efektīvāka izmantošana, attīstot oglekļa maziētelpīgu ekonomiku;
- vides un klimata pārmaiņu risku novēršana, profilakse un pārvaldība, tai skaitā zaļās domāšanas veidošana.

Atbilstoši HP IA noteikšanai un uzraudzībai izstrādātajiem **pamatprincipiem**³ HP IA īstenošana paredzēta:

- veicot tiešus ieguldījumus vides aizsardzībā, tostarp vides *acquis* ieviešanai ūdenssaimniecības, atkritumu apsaimniekošanas un bioloģiskās daudzveidības saglabāšanas jomās;
- īstenojot pasākumus negatīvās ietekmes uz vidi un klimata pārmaiņām samazināšanai situācijās, kad potenciāli iespējama projektu negatīva ietekme uz vidi un klimata pārmaiņām;
- integrējot vides aizsardzības jautājumus normatīvajā regulējumā par pasākumu īstenošanu, t.sk. atbalstāmajās darbībās un attiecināmajās izmaksās, un piemērojot principu “piesārņotājs maksā”, nosakot ES fondu atbalstu;
- iekļaujot HP IA kritērijus projektu iesniegumu atlases kritēriju kopās, ko apstiprina atbilstošo programmu uzraudzības komitejas.

Saskaņā ar DP noteikto **HP IA principi ieviešami**:

- kā specifiskas darbības, kuru mērķi ir atbilstīgi HP IA mērķiem, vērtējot gan iznākuma, gan rezultāta rādītājus;
- kā specifisku projektu iesniegumu atlases kritēriji, prioritizējot atbalstu tādiem projektiem, kas ilgtermiņā sekmē vides kvalitātes uzlabošanu (tai skaitā atkritumu apsaimniekošanas hierarhijas ieviešana);
- kā atbalstāmās darbības vides kvalitātes saglabāšanai un negatīvās ietekmes uz vidi samazināšanai, tās ietverot Ministru kabineta noteikumus par SAM īstenošanu.

Savukārt **HP IA īstenošanas uzraudzība** nodrošināma šādu pasākumu veidā:

- SAM/SAMP ar tiešu ietekmi uz HP IA iznākuma un rezultāta rādītājiem izvērtēšana pēc projektu pabeigšanas;
- SAM/SAMP ar tiešu ietekmi uz HP IA projektos norādīto papildpasākumu īstenošana;
- projektu uzraudzības periodā apkopojama finansējuma saņēmēju sniegtā informācija atbilstoši projektā sasniedzamajiem mērķiem, kas attiecas uz vidē novadīto piesārņojošo vielu

³ Pamatprincipi Partnerības līguma rīcības programmu pasākumu ietekmes uz horizontālo principu “Ilgtspējīga attīstība” noteikšanai un uzraudzībai 2014.–2020. gada Eiropas Savienības finanšu plānošanas periodā

emisijām (t.sk. siltumnīcefekta gāzu, turpmāk – SEG, emisijas) un dabas un energoresursu izmantošanas efektivitāti;

- ES fondu ieguldījumu ietekmes uz vides kvalitāti monitorings.

1.2. HP IA integrācija specifiskajos atbalsta mērķos un to pasākumos

HP IA integrācija ir nozīmīgs elements, izvērtējot ES fondu ieguldījumu atbilstību noteiktajiem politikas mērķiem. Lai nodrošinātu sistemātisku pieeju, sākotnēji tika analizēta SAM un SAMP ietekme uz HP IA, nosakot to atbalsta būtību un raksturu. HP IA analīzes ietvaros SAM/SAMP projekti tika iedalīti trīs kategorijās atkarībā no to saistības ar HP IA ieviešanu:

- **tieša pozitīva ietekme** – projekti, kuru atbalstāmās darbības ir tieši vērstas uz HP IA ieviešanu;
- **netieša pozitīva ietekme** – projekti vai atsevišķas darbības, kas saistītas ar HP IA tikai daļēji un kam paredzama netieša pozitīva ietekme vai arī nav paredzama tieša ietekme;
- **nav ietekmes (N/A)** – projekti, kas nav saistīti ar HP IA ieviešanu, pieļaujot iespēju, ka atsevišķos gadījumos tiek atbalstīti pasākumi HP IA atbalstam.

Vērtējot informāciju SAM/SAMP līmenī, kopumā DP ietvaros aptuveni 18% ir identificēta tieša pozitīva ietekme uz HP IA, ap 29% rada netiešu pozitīvu ietekmi, savukārt ap 53% SAM/SAMP nav ietekmes uz HP IA.

HP IA īstenošanas uzraudzībai tiek noteikti rādītāji tiem SAM/SAMP, kuriem paredzēta tieša vai netieša pozitīva ietekme uz HP IA. Izvēlētie rādītāji tiek piemēroti dažādos līmeņos: projektu, SAM/SAMP un DP līmenī. Kopējo HP IA rādītāju ietvarā tiek vērtēts zaļais publiskais iepirkums (ieskaitot zaļo iepirkumu), zaļās darba vietas⁴, ekoinovāciju izstrādē un ieviešanā ieguldītais finansējums, atbalstīto komersantu skaits ekoinovāciju jomā⁵, kā arī apmācīto un informēto personu skaits vides un klimata pārmaiņu jomā.

Viens no būtiskākajiem HP IA rādītājiem ir **zaļais publiskais iepirkums** (turpmāk – ZPI). Tas ir process, kura ietvaros tiek iepirktas preces un pakalpojumi ar iespējami mazāku ietekmi uz vidi, vienlaikus izvērtējot to dzīves cikla izmaksas produktiem vai pakalpojumiem ar vienādu primāro funkciju. Šādā veidā tiek panākta vides ietekmes mazināšana, veicināti sociālie ieguvumi un nodrošināts finanšu resursu ietaupījums.

Zaļās darba vietas (turpmāk – ZDV) ir nozīmīgs instruments ne tikai HP IA, bet arī zaļās ekonomikas⁶ mērķu sasniegšanā. Tās palīdz mazināt uzņēmumu un ekonomikas nozaru ietekmi uz vidi, samazinot enerģijas, izejvielu un ūdens patēriņu, veicinot oglekļa maziētīlīgās ekonomikas attīstību un samazinot SEG emisijas. Tādējādi ZDV radīšana un uzturēšana ir būtisks uzdevums zaļās izaugsmes veicināšanā un klimatneitralitātes mērķu sasniegšanā.

Par ZDV tiek uzskatītas visas darbvietas, kas tiek radītas ar mērķi samazināt ražošanas procesu un produktu ietekmi uz vidi. Vienlaikus būtiska nozīme ir nodarbināto prasmēm un zināšanām – ZDV darbinieki ir **apmācīti vides un klimata pārmaiņu jomā**, tādējādi veicinot vides kvalitātes

⁴ Vadlīnijas horizontālā principa “Ilgspējīga attīstība” īstenošanas uzraudzības rādītāja “zaļās darbvietas” noteikšanai

⁵ Vadlīnijas horizontālā principa “Ilgspējīga attīstība” īstenošanas uzraudzības rādītāju “Ieguldījumi ekoinovāciju izstrādē/ieviešanā”, “Atbalstītie komersanti ekoinovāciju jomā” noteikšanai

⁶ Zaļā ekonomika uzlabo cilvēku labklājību un sociālo taisnīgumu, vienlaikus ievērojami samazinot vides riskus un ekoloģiskos šķēršļus. Tā ir mazoglekļa, resursu ziņā efektīva un sociāli iekļaujoša. Skatīt: <https://eur-lex.europa.eu/LV/legal-content/glossary/green-economy.html>

saglabāšanu un atjaunošanu dažādās tautsaimniecības nozarēs. Tas ietver, piemēram, atjaunīgās enerģijas ražošanu un ar to saistītās infrastruktūras attīstību, energoefektīvu iekārtu izstrādi, pētniecības un attīstības darbības, konsultāciju pakalpojumus un pārvaldi.

Ekoinovāciju izstrāde un īstenošana nozīmē nepārtrauktu jaunu zinātnisku, tehnisku, sociālu un citu ideju radīšanu un pielāgošanu jaunajiem izaicinājumiem. Šo procesu rezultātā tiek samazināta negatīvā ietekme uz vidi, vienlaikus stiprinot noturību un ilgtspēju pret ārējiem faktoriem. Vienlaikus ekoinovācijas kalpo kā instruments dabas un vides aizsardzībai, kas vienlaikus sniedz pozitīvu piesešumu ekonomikai un sabiedrībai. To rezultātā tiek samazināts dabas resursu (materiālu, enerģijas, ūdens un zemes) patēriņš un mazinātas emisijas visā resursu un produktu aprites ciklā. Komersanti, kas HP IA ietvaros īsteno ekoinovāciju pieeju produktu, tehnoloģiju un procesu pilnveidē, tiek uzskatīti par uzņēmumiem ekoinovāciju jomā.

Darbību ar pozitīvu ietekmi uz HP IA identificēšanai tiek izmantots plašs kritēriju kopums, jo papildus tiek vērtēti **specifiski vides kvalitātes rādītāji**:

- piesārņojošo emisiju samazināšana;
- SEG emisiju samazināšana;
- notekūdeņu apsaimniekošana;
- gruntsūdeņu un virszemes ūdeņu aizsardzība un apsaimniekošana;
- bioloģiskās daudzveidības saglabāšana un ainavu aizsardzība;
- dabas un energoresursu racionāla izmantošana un pārvaldība;
- atkritumu apsaimniekošana un to rašanās novēršana;
- trokšņa un vibrācijas mazināšana (izņemot darba vietas aizsardzību);
- pētniecība un izglītība vides aizsardzības jomā;
- vides un klimata risku mazināšana un profilakse.

Īstenojot DP, atkarībā no SAM/SAMP ietekmes uz HP IA un projektu atlases veida **projektu iesniegumu atlases kritēriju kopās** tiek iekļauti gan specifiski atbilstības kritēriji (piemēram, atbilstība konkrētam vides politikas plānošanas dokumentam), kurus neizpildot projekta iesniegumu noraida, gan kvalitātes kritēriji, kas saistīti ar HP IA, tādējādi nosakot minimālo sliekšni nozares mērķu sasniegšanai un HP IA ieviešanai (vērtējumā piešķirami punkti):

- SAM/SAMP ar tiešu pozitīvu ietekmi vērtē, izmantojot kvalitātes kritēriju un/vai specifisko atbilstības kritēriju;
- SAM/SAMP ar netiešu pozitīvu ietekmi tiek vērtēts, izmantojot specifisko atbilstības kritēriju, izslēdzot kvalitātes kritēriju vai kvalitātes kritēriju ar papildu punktiem;
- SAM/SAMP, kas neietekmē HP IA, tiek vērtēts ar kvalitātes kritēriju ar papildu punktiem, izņemot gadījumus, kad atbildīgā iestāde plānojis pasākumus, kas saistīti ar HP IA ieviešanu.

Normatīvajā regulējumā par DP SAM/SAMP īstenošanu ir ietvertas vairākas normas HP IA nodrošināšanai:

- pasākumiem ar tiešu pozitīvu ietekmi uz HP IA atbilstoši SAM/SAMP specifikai un mērķim iekļautas atbalstāmās darbības HP IA veicināšanai – pielāgošanās klimata pārmaiņām un klimata pārmaiņu mazināšanai, resursu, t.sk. energoresursu izmantošanas efektivitātes uzlabošanai, bioloģiskās daudzveidības saglabāšanai, vides aizsardzībai, t.sk. atkritumu mazināšanai un centralizēto kanalizācijas pakalpojumu pieejamības uzlabošanai;
- neatkarīgi no SAM/SAMP ietekmes uz HP IA paredzēta norma par atbalstu vides prasību iekļaušanai preču, pakalpojumu un būvdarbu iepirkumos (ZPI);
- attiecināmas ir izmaksas vides aizsardzības obligāto prasību nodrošināšanai, tostarp ietekmes uz vidi novērtējuma izmaksas un izmaksas, kas sekmē videi draudzīga transporta attīstību – ar velosipēdistu ceļu izbūvi saistītās izmaksas (specifiski transporta infrastruktūras attīstības SAM/SAMP īstenošanas noteikumi);

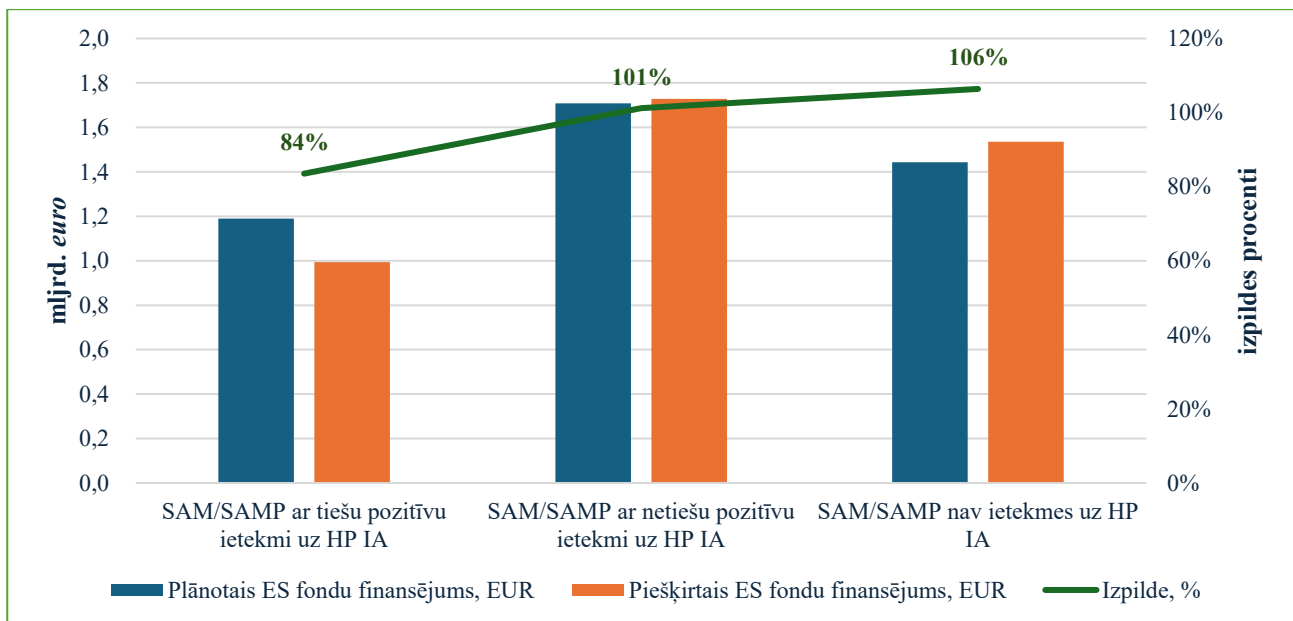
- ūdenssaimniecības un atkritumu apsaimniekošanas infrastruktūras attīstības jomā gan normatīvajā regulējumā, gan projektu iesniegumu vērtēšanā, paredz izvērtēt izmaksu un ieguvumu analīzi, kur tarifus fiksē atbilstoši principam “piesārņotājs maksā”, ņemot vērā pieejamību cenas ziņā (ūdenssaimniecības nozarē tarifs nepārsniedz 4% no mājsaimniecības ikmēneša kopējiem ienākumiem, atkritumu nozarē – tarifs tiek noteikts katrā pašvaldībā iepirkuma procedūras rezultātā).

Tajos SAM/SAMP, kuros pastāv potenciāls negatīvas ietekmes risks uz HP IA, piemēram, transporta infrastruktūras attīstības jomā, kā obligāts nosacījums (specifisks atbilstības kritērijs) noteikta prasība īstenot aktivitātes, kas mazina slodzi uz vidi vai veicina ekoloģiskās un vides kvalitātes uzlabošanu. Savukārt pētniecības un uzņēmējdarbības attīstības jomā projektu iesniegumu vērtēšanas kritērijos paredzētas priekšrocības projektiem, kas veicina vides piesārņojuma samazināšanu vai esošā stāvokļa saglabāšanu un ietver konkrētas darbības negatīvās ietekmes uz vidi novēršanai vai mazināšanai.

Lai veicinātu HP IA izpratni un atvieglotu tā praktisku pielietošanu, VARAM kā metodiskā atbalsta daļu ir izstrādājusi vairākus materiālus⁷, kas saistīti ar HP IA ieviešanu un integrāciju ES fondu plānošanā un īstenošanā. Šie materiāli ir paredzēti dažādām mērķauditorijām – gan atbildīgajām un sadarbības iestādēm, gan finansējuma saņēmējiem.

1.3. Vispārējā analīze par HP IA iekļaušanu DP

Kopējo situāciju DP ietvaros attiecībā uz HP IA ieviešanu raksturo ieguldījumu sadalījums. Izvērtējot SAM/SAMP ietekmi uz HP IA, iespējams salīdzināt sākotnēji plānoto un faktiski piešķirto finansējumu, kā arī tā izpildes rādītājus procentos (skat. 1.1. attēlu). Šāda analīze sniedz priekšstatu par to, cik atbilstoša bijusi finansējuma plānošana, salīdzinot ar reālo izpildi dažādās HP IA ietekmes kategorijās.

1.1. attēls. Kopējais finansējuma sadalījums pa HP IA ietekmes kategorijām

Kopējais plānotais ES fondu finansējums DP īstenošanai bija 4,34 mljrd. euro, savukārt faktiski piešķirtais – 4,426 mljrd. euro, kas saistāms ar finansējuma pārdalēm vēlākā plānošanas perioda investīciju veikšanas posmā. Finansējuma sadalījums starp SAM/SAMP, salīdzinot ar sākotnēji DP noteikto, laika gaitā mainījies, pielāgojoties aktuālajām vajadzībām. Tomēr jāatzīmē, ka SAM/SAMP

⁷ <https://www.varam.gov.lv/lv/horizontalais-principis-ilgtspejiga-attistiba>

ar tiešu pozitīvu ietekmi uz HP IA saņēmuši tikai 84% no sākotnēji plānotā finansējuma. To noteica apjomīgā 6.2.1.1. SAMP “Latvijas dzelzceļa tīkla elektrifikācija” apturēšana un tam paredzēto līdzekļu pārdale, kas netika prioritāri novirzīta SAM/SAMP ar tiešu pozitīvu ietekmi uz HP IA.

Analizējot investīciju sadalījumu HP IA ietekmes kategoriju griezumā, secināms, ka SAM/SAMP ar tiešu pozitīvu ietekmi sākotnēji bija paredzēti 27% no kopējā ES fondu finansējuma, bet faktiski piešķirti 23%. SAM/SAMP ar netiešu pozitīvu ietekmi plānotais īpatsvars bija 39%, savukārt faktiskā piešķirtā finansējuma daļa sasniedza 41%. Tikmēr SAM/SAMP bez ietekmes uz HP IA sākotnēji bija paredzēti 33% no finansējuma, taču pēc pārdaļēm pieauga līdz 36% no kopējā piešķirtā ES fondu finansējuma.

DP ietvaros **tieša pozitīva ietekme uz HP IA** raksturīga 4. prioritārajam virzienam “Pāreja uz ekonomiku ar zemu oglekļa emisiju līmeni visās nozarēs”, 5. prioritārajam virzienam “Vides aizsardzība un resursu izmantošanas efektivitāte”, kā arī atsevišķiem 6. prioritārā virziena “Ilgtspējīga transporta sistēma” SAM/SAMP. No kopējā SAM/SAMP ar tiešu pozitīvu ietekmi vislielākā daļa finansējuma – 639 milj. *euro* jeb 64% – piešķirta 4. prioritārajam virzienam. 5. prioritārā virziena aktivitātēm atvēlēti 292 milj. *euro* (29%), bet vismazākais finansējuma apjoms – 61,8 milj. *euro* jeb 6% – piešķirts 6. prioritārā virziena SAM/SAMP (skat. 1.2. attēlu).

1.2. attēls. Piešķirtā finansējuma apjoms prioritārajās jomās (SAM/SAMP ar tiešu pozitīvu ietekmi)⁸

Noslēdzot pārskata perioda ietvaros veiktās HP IA iekļaušanas vispārējo analīzi, secināms, ka, lai gan SAM/SAMP ar tiešu pozitīvu ietekmi uz HP IA saņēmuši mazāku finansējumu nekā sākotnēji plānots, ieguldījumi kopumā snieguši nozīmīgu piensumu Apvienoto Nāciju Organizācijas ilgtspējīgas attīstības mērķu īstenošanā, īpaši veicinot atbildīgu resursu izmantošanu un pāreju uz ilgtspējīgiem ražošanas un patēriņa modeļiem (IAM⁹ 12), rīcību klimata pārmaiņu mazināšanai (IAM 13), atjaunojamo energoresursu un energoefektivitātes attīstību (IAM 7), ilgtspējīgas infrastruktūras un inovāciju ieviešanu (IAM 9), pilsētu un kopienu noturību un vides kvalitāti (IAM 11), kā arī bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu un zemes resursu ilgtspējīgu izmantošanu (IAM 15). Vienlaikus sasniegtais sniedz vērtīgu bāzi tālākai detalizētai izpētei par to, kā ES fondu ieguldījumi konkrēti ietekmējuši vides aizsardzības un klimata jomu, kas aplūkots nākamajās nodaļās.

⁸ 4. prioritārais virziens: SAM/SAMP 4.1.1. + 4.2.1.1. + 4.2.1.2. + 4.2.2. + 4.3.1. + 4.4.1. + 4.5.1.1. + 4.5.1.2.

5. prioritārais virziens: SAM/SAMP 5.1.1. + 5.1.2. + 5.2.1.1. + 5.2.1.2. + 5.2.1.3. + 5.3.1. + 5.4.1.1. + 5.4.2.1. + 5.4.2.2. + 5.4.3.1. + 5.4.3.2. + 5.6.3.

6. prioritārais virziens: SAMP 6.2.1.1. + 6.2.1.2.

⁹ Ilgtspējīgas attīstības mērķi jeb IAM ir Apvienoto Nāciju Organizācijas noteiktie 17 globālie mērķi, kas apvienoti kopīgā Ilgtspējīgas attīstības programmā līdz 2030. gadam.

2. Informācija par horizontālā principa “Ilgspējīga attīstība” rādītāju sasniegto vērtību

2.1. Vides un dabas aizsardzība

2.1.1. Ieguldījumi vides un dabas jomā

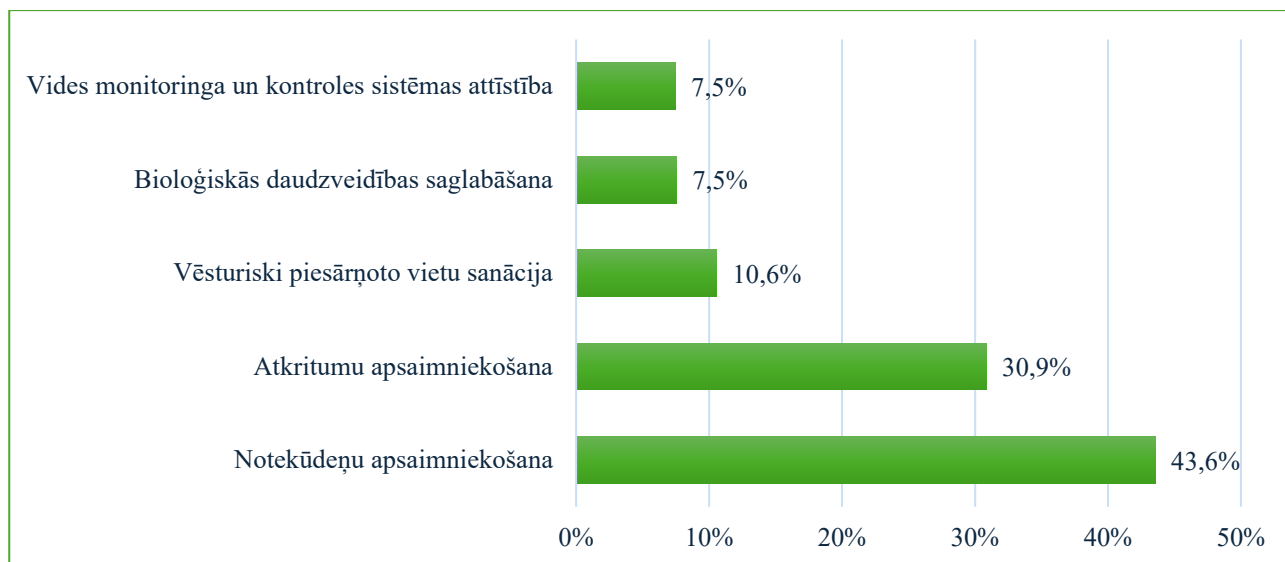
Vides un dabas aizsardzības jomā HP IA īstenošana ir būtiska, lai nodrošinātu ilgtspējīgu ekosistēmu pārvaldību, saglabātu augstu vides kvalitāti un mazinātu antropogēnās slodzes radīto ietekmi. Kā noteikts DP, šajā jomā būtiski ieguldījumi veikti atkritumu apsaimniekošanas un ūdenssaimniecības infrastruktūras modernizācijā, dabas kapitāla un bioloģiskās daudzveidības saglabāšanā un atjaunošanā, kā arī vēsturiski piesārņoto teritoriju sanācijā. Vienlaikus stiprinātas arī vides monitoringa un kontroles sistēmas, kas ļauj nodrošināt efektīvāku politikas ieviešanu un savlaicīgu risku pārvaldību. Šie ieguldījumi ne tikai samazina kopējo vides slogu, bet arī palīdz aizsargāt dabas resursus un to ekosistēmas, vienlaikus veicinot sabiedrības veselības uzlabošanu, dzīves kvalitātes paaugstināšanu un reģionālās attīstības ilgtspēju.

DP ietvaros vides un dabas aizsardzības jomai atvēlēti 23% no SAM/SAMP ar tiešu pozitīvu ietekmi uz HP IA mērķu sasniegšanu kopējā piešķirtā finansējuma.

Latvijas Nacionālajā attīstības plānā 2014.–2020. gadam noteikts rīcības virziens “Dabas un kultūras kapitāla ilgtspējīga apsaimniekošana”, kura mērķis ir saglabāt dabas kapitālu kā pamatu ilgtspējīgai ekonomikas izaugsmei un resursu racionālai izmantošanai, vienlaikus mazinot cilvēka darbības radītos riskus vides kvalitātei. Šī rīcības virziena ietvaros paredzētie uzdevumi ir cieši saistīti ar ES fondu 2014.–2020. gada plānošanas perioda ieguldījumiem, tostarp atkritumu šķirošanas un pārstrādes attīstību, bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu, videi draudzīgu tehnoloģiju ieviešanu un ZPI veicināšanu. Minētās aktivitātes īstenošanas, izmantojot 5. prioritārā virziena investīcijas.

5. prioritārā virziena “Vides aizsardzība un resursu izmantošanas efektivitāte” **ietvaros** vides un dabas aizsardzības jomā ieguldītas investīcijas ūdens apsaimniekošanas un atkritumu apsaimniekošanas infrastruktūras attīstībai, bioloģiskās daudzveidības saglabāšanai, vēsturiski piesārņoto vietu sanācijai, kā arī vides monitoringa un kontroles sistēmas attīstībai. Kopējais investīciju apjoms sasniedz aptuveni 233 milj. *euro*, kas ir par 35,7 milj. *euro* vairāk nekā sākotnēji plānots DP ietvaros, līdz ar to finansējuma apguve veido 118%.

Lielākā daļa no 5. prioritārajam virzienam piešķirtā ES fondu finansējuma novirzīta notekūdeņu apsaimniekošanai – 43,6% jeb 101,5 milj. *euro*, kas uzsver šīs jomas stratēģisko nozīmi vides kvalitātes nodrošināšanā. Otrs lielākais ieguldījumu apjoms saistīts ar atkritumu apsaimniekošanu – 30,9% jeb 71,9 milj. *euro*, kas veicina resursu efektīvāku izmantošanu un piesārņojuma mazināšanu (skat. 2.1. attēlu).

2.1. attēls. ES fondu ieguldījumu sadalījums dažādās vides un dabas aizsardzības jomās¹⁰

Salīdzinoši mazāka, taču joprojām nozīmīga daļa finansējuma atvēlēta vēsturiski piesārņoto vietu sanācijai – 10,6% jeb 24,6 milj. *euro*, nodrošinot vides risku mazināšanu un teritoriju atjaunošanu. Bioloģiskās daudzveidības saglabāšanai un vides monitoringa un kontroles sistēmu attīstībai piešķirts līdzvērtīgs finansējuma apjoms – pa 7,5% jeb 17,6 milj. *euro* bioloģiskās daudzveidības saglabāšanai un 17,4 milj. *euro* vides monitoringa un kontroles sistēmas attīstībai, veicinot gan ekosistēmu aizsardzību, gan uzraudzības mehānismu stiprināšanu.

2.1.2. Sasniegtie uzraudzības rādītāji

HP IA ieviešanas uzraudzībai tiek izmantoti skaidri definēti uzraudzības rādītāji, kas palīdz novērtēt gan aktivitāšu izpildi, gan to faktiskos ietekmi. Rādītāji tiek iedalīti divās galvenajās kategorijās: iznākuma rādītāji, kas ataino veiktās darbības un sasniegto progresu, piemēram, realizētos projektus, organizētos pasākumus vai sagatavotos dokumentus, un rezultāta rādītāji, kas mēra faktisko ietekmi uz ilgtspējīgas attīstības mērķiem, piemēram, uzlabotu vides kvalitāti, sociālo labklājību vai ilgtspējīgu resursu izmantošanu.

Vides un dabas aizsardzības jomā sasniegto rādītāju analīzei izvēlēti SAM/SAMP, kuriem ir tieša pozitīva ietekme uz HP IA. Datu apkopojums atspoguļo konkrētā rādītāja izpildi pārskata periodā. Norādītā vērtība par sasniegumiem 2025. gadā balstās uz projektiem, kas pabeigti līdz 2025. gada 31. augustam, ievērojot, ka izmaksu attiecināmības periods noslēdzies 2023. gada 31. decembrī, kas nozīmē, ka daļa projektu pabeigti kā nefunkcionāli.

Kopumā vērtējot DP HP IA **iznākuma rādītājus** vides un dabas aizsardzības jomā, pārskata periodā ir sasniegtas lielākā daļa no plānotajām vērtībām (skat. 2.1. tabulu).

¹⁰ Vides monitoringa un kontroles sistēmas attīstība: SAMP 5.4.2.2.

Vēsturiski piesārņoto vietu sanācija: SAM 5.6.3.

Bioloģiskās daudzveidības saglabāšana: SAMP 5.4.1.1. + 5.4.2.1. + 5.4.3.1. + 5.4.3.2.

Atkritumu apsaimniekošana: SAMP 5.2.1.1. + 5.2.1.2. + 5.2.1.3.

Notekūdeņu apsaimniekošana: SAM 5.3.1.

2.1. tabula. DP iznākuma rādītāju vides un dabas aizsardzības jomā izpilde

DP HP IA iznākuma rādītāji vides un dabas aizsardzības jomā	Plānotais	Sasniegtais 2025. gadā	Izpilde, %
Šķirotu atkritumu apjoma palielinājums, tonnas/gadā (i.5.2.1.b.)	1 859	1 859	100%
Atkritumu pārstrādes jaudu pieaugums, tonnas/gadā (i.5.2.1.ak (CO17))*	141 696	226 797	160%
Atkritumu reģenerācijas ar enerģijas atguvi jaudas pieaugums, tonnas/gadā (i.5.2.1.c)	11 000	-	0%
Uzlaboto notekūdeņu attīrīšanas sistēmu apkalpoto iedzīvotāju skaita pieaugums (i.5.3.1.ak (CO19))	32 782	34 025	104%
To dzīvotņu platība, kuras saņem atbalstu, lai panāktu labāku aizsardzības pakāpi (i.5.4.1.ak (CO23) + i.5.4.3.ak (CO23))	69 672	69 556	100%
Izstrādāti īpaši aizsargājamo dabas teritoriju dabas aizsardzības plāni (i.5.4.2.b)	25	25	100%
Izstrādāti Eiropas Savienības nozīmes īpaši aizsargājamo sugu aizsardzības plāni (i.5.4.2.c)	5	5	100%
Atbilstoši normatīvajiem aktiem, kas attiecas uz vides monitoringu, īstenotas monitoringa programmas (i.5.4.2.a)	4	4	100%
Vides monitoringa vietas projektos, kurās tiek veikts vides monitoringa atbilstoši normatīvajiem aktiem, kas attiecas uz vides monitoringu (SIR 5.4.2.2.b)	189	195	103%
Izveidota un attīstīta sabiedrības vides apziņas veicināšanas infrastruktūra nacionālas nozīmes izglītības un informācijas centros (SIR 5.4.2.2.a)	3	3	100%
Atjaunotās zemes platība, hektāri (i.5.6.3.ak)	2,5	5,1	203%

* Rādītāja plānotā vērtība norādīta atbilstoši aktuālajai DP versijai, savukārt sasniegtā vērtība noteikta, ņemot vērā projekta līmenī faktiski uzstādīto atkritumu pārstrādes jaudu.

Vēsturiski piesārņotās vietas sanācijas ietvaros īstenošanas gaitā atjaunotās zemes platība izrādījās būtiski lielāka nekā sākotnēji plānots – tā sasniegta gandrīz divas reizes vairāk par paredzēto, jo sanācijas darbi Inčukalna Ziemeļu un Dienvidu sērskābā gudrona dīķu teritorijās aptvēra plašāku apjomu nekā prognozēts. Projekta rezultātā pabeigta Latvijā divu vēsturiski piesārņotāko teritoriju sanācija, kurās piesārņojošo vielu koncentrācija bija visaugstākā un kuru izplatība apdraudēja dabas vērtības, apdzīvotās vietas un iedzīvotāju veselību. Līdz ar to veiktā sanācija ne tikai samazinājusi piesārņojuma negatīvās ietekmes, bet arī radusi iespēju šīs teritorijas nākotnē izmantot saimnieciskajai darbībai vai publiskajām vajadzībām, vienlaikus nodrošinot būtisku ieguldījumu vides sakārtošanā un drošībā Siguldas novada Inčukalna pagastā.

ES fondu 2014.–2020. gada plānošanas periodā veiktās investīcijas atkritumu apsaimniekošanas infrastruktūrā, nodrošinot pārstrādes jaudu pieaugumu par aptuveni 227 tūkstošiem tonnu gadā, veicina būtiskas pārmaiņas vides aizsardzībā un resursu ilgtspējīgā izmantošanā. 5.2.1.1. SAMP ietvaros dalīto atkritumu savākšanai izveidota infrastruktūra ar jaudu 1859 t/gadā. Saskaņā ar projektu pērcuzraudzības pārskatos sniegto informāciju izveidotajos infrastruktūras objektos nodoto šķirotu atkritumu daudzums ir lielāks kā plānots - aptuveni 2680 t/gadā. Šāds jaudas pieaugums nozīmē, ka ievērojami lielāka daļa no Latvijā radītajiem atkritumiem tiek novirzīta pārstrādei, tādējādi samazinot poligonos apglabājamo apjomu un ar to saistītās negatīvās sekas uz augsni, gaisu un ūdeņiem. Vienlaikus tas dod iespēju efektīvāk izmantot otrreizējās izejvielas, tādējādi samazinot nepieciešamību iegūt jaunus dabas resursus, kā arī mazinot ietekmi uz klimata pārmaiņām. Rezultātā veiktie ieguldījumi atkritumu pārstrādes infrastruktūrā būtiski paaugstina valsts spēju virzīties uz ES noteiktajiem mērķiem atkritumu pārstrādē un atkritumu apglabāšanas mazināšanā, vienlaikus nodrošinot tīrāku un drošāku vidi nākamajām paaudzēm.

Aglomerācijas iedzīvotāju skaits tieši ietekmē vides slodzi, jo lielāks iedzīvotāju blīvums nozīmē lielāku notekūdeņu daudzumu, atkritumu rašanos un piesārņojuma risku dabas resursiem. Notekūdeņu centralizētas savākšanas un attīrīšanas sistēmu kapacitāte ir būtisks priekšnoteikums, lai efektīvi samazinātu iedzīvotāju darbības radīto vides slodzi. Ja sistēmas netiek pietiekami attīstītas vai modernizētas, pārmērīgs piesārņojums var ietekmēt ūdens kvalitāti, ekosistēmu stabilitāti un sabiedrības veselību.

Pēdējo gadu dati liecina, ka uzlaboto notekūdeņu attīrīšanas sistēmu kapacitātes paplašināšana un modernizācija ļauj pārsniegt plānotos rezultātus, apkalpojot vairāk iedzīvotāju nekā sākotnēji prognozēts. Aplūkojot uzlaboto notekūdeņu attīrīšanas sistēmu apkalpoto iedzīvotāju skaita pieaugumu, sākotnēji plānotā vērtība 2023. gada beigās pārsniegta par 1 243 iedzīvotājiem, nodrošinot DP un projektu ietvaros izvirzīto mērķu sasniegšanu. Tas nozīmē, ka tiks samazināta decentralizēto notekūdeņu sistēmu negatīvā ietekme uz vidi. Rezultātā tiek nodrošināta ne tikai DP un projektu ietvaros izvirzīto mērķu sasniegšana, bet arī ilgtermiņa vides aizsardzība. Veicot ūdenssaimniecības pakalpojumu sniedzēju anketēšanu 2024./2025. gadā, centralizēto notekūdeņu savākšanas tīklu pakalpojuma saņēmēju skaits ir vēl lielāks (1 333 635), jo daļā projektu pērcuzraudzības periodā turpinās pieslēgumu izveidi, kā arī tiek izbūvēti jauni tīkli ārpus projektiem.

ES fondu 2014.-2020. gada plānošanas perioda ietvaros izstrādāts plānotais īpaši aizsargājamo dabas teritoriju (turpmāk – ĪADT) dabas aizsardzības un ES nozīmes īpaši aizsargājamo sugu aizsardzības plānu apjoms, veikta visas Latvijas dabas vērtību kartēšana, iegūstot precīzu pamatinformāciju un kartogrāfisko materiālu par ES nozīmes aizsargājamajiem biotopiem un to stāvokļa novērtējumu Latvijas teritorijā, turklāt veikto pasākumu rezultātā likti pamati diferencēta ĪADT aizsardzības un apsaimniekošanas režīma noteikšanai (atkarībā no konkrētajā teritorijā sastopamām dabas vērtībām, nozaru attīstības plāniem). Kopumā Latvijā ir 723 ĪADT¹¹, no kurām 333 ir *Natura 2000* teritorijas¹². *Natura 2000* teritorijas aizņem ap 12% no Latvijas sauszemes teritorijas. Investējot bioloģiskās daudzveidības saglabāšanā un ekosistēmu aizsardzībā, ES nozīmes dzīvotņu atjaunošanā, kompleksos *Natura 2000* teritoriju apsaimniekošanas pasākumos, kā arī antropogēno slodzi mazinošas infrastruktūras izbūvē un rekonstrukcijā, panākta labāka dzīvotņu aizsardzības pakāpe ~69 tūkst. ha lielā platībā, t.i., ~5,7 % no sauszemes ĪADT platības¹³.

Iznākuma rādītāja “Atkritumu reģenerācijas ar enerģijas atguvi jaudas pieaugums” plānotā vērtība nav sasniegta, jo 5.2.1.3. SAMP “Atkritumu reģenerācijas veicināšana” ietvaros atbalstītā projekta īstenošanas laiks pagarināts līdz 2026. gadam. Termiņa pagarinājums nepieciešams, lai kompensētu iepriekšējā iekārtu projektēšanas, piegādes un būvdarbu līguma vairākkārtējos pārtraukumus un nodrošinātu darbu pabeigšanu.

Kopumā vērtējot DP HP IA rezultāta rādītājus vides un dabas aizsardzības jomā, pārskata periodā ir sasniegtas lielākā daļa no plānotajām vērtībām (skat. 2.2. tabulu). Jāatzīmē, ka rezultāta rādītāji nav tieši un vienīgi izrietoši no DP ietvaros veiktajām investīcijām, jo tos ietekmē arī citi paralēli norisoši nacionālā līmeņa procesi un pasākumi. Tomēr DP ieguldījumi atsevišķu rezultātu rādītāju izpildē ir nozīmīgs faktors, kas būtiski veicina izvirzītā mērķa sasniegšanu.

2.2. tabula. DP rezultāta rādītāju vides un dabas aizsardzības jomā izpilde

DP HP IA rezultāta rādītāji vides un dabas aizsardzības jomā	Sākotnējais	Plānotais	Sasniegtais 2025. gadā	Izpilde, %
Pārstrādātais un reģenerētais atkritumu daudzums pret attiecīgajā gadā radīto atkritumu daudzumu, %* (r.5.2.1.a)	34,97	59,0	55	94%
Iedzīvotāju skaits, kuriem nodrošināti centralizēto notekūdeņu apsaimniekošanas pakalpojumu faktiskie pieslēgumi (r.5.3.1.a)	1 279 578	1 321 368	1 322 531	100%
Iedzīvotāju īpatsvars, kuriem nodrošināti normatīvo aktu prasībām atbilstošu centralizēto notekūdeņu apsaimniekošanas pakalpojumu pieslēgumi, % (r.5.3.1.b)	79,0	92,0	90	98%
Nodrošināts labvēlīgs aizsardzības statuss ES nozīmes biotopiem, %* (r.5.4.1.a + r.5.4.3.a.)	13,0	60,0	12	20%

¹¹ <https://www.daba.gov.lv/lv/par-ipasi-aizsargajamam-dabas-teritorijam>

¹² <https://www.daba.gov.lv/lv/natura-2000-teritorijas-latvija>

¹³ <https://www.daba.gov.lv/lv/aizsargajamo-teritoriju-platiba>

Nodrošināts labvēlīgs aizsardzības statuss ES nozīmes sugām, %* (r.5.4.1.b + r.5.4.3.b)	28,0	60,0	39	65%
Vides monitoringa vietas projektos, kurās tiek veikts vides monitorings atbilstoši normatīvajiem aktiem, kas attiecas uz vides monitoringu (r.5.4.2.a)	927	1 120	1 466	131%
To piesārņoto vietu skaits, kas radušās naftas pārstrādes produktu ražošanas laikā un kurās nav veikta sanācija (r.4.6.3.a)	9	7	7	100%

* Ārējo faktoru dominantā ietekme determinē sasniedzamās rezultāta rādītāju vērtības

Rādītāja “Nodrošināts labvēlīgs aizsardzības statuss ES nozīmes biotopiem” vērtību negatīvi ietekmēja esošā mežsaimniecības un lauksaimniecības prakse (tiek nocirsti ES nozīmes meža biotopi, pārveidoti ES nozīmes zālāju biotopi, kāpinot produktivitāti lauksaimniecības un mežsaimniecības sektoros), apbūve, karjeru izstrāde ES nozīmes biotopu platībās, kur to pieļauj pašvaldību teritorijas plānojumi, pārlika rekreācijas slodze uz piekrasti, invazīvās sugas, meliorācija un hidroloģiskā režīma izmaiņas, tādējādi atjaunoto ES nozīmes mežu un zālāju biotopu platību apjoms nespēj kompensēt iznīcinātās biotopu platības. Tāpat kopumā valstī nepieciešams veikt biotopu un sugu dzīvotņu teritoriju apsaimniekošanu lielākā mērogā, jo līdzšinējie īstenotie pasākumi nespēj kompensēt platības, kas degradējas, ja apsaimniekošana netiek nodrošināta. Zemju īpašnieku iesaistes līmeni faktiski ierobežo kompensāciju sistēmas nepietiekamais finansiālais apjoms vai citi pieejamie atbalsta mehānismi dzīvotņu apsaimniekošanai ilgtermiņā. Vērtējot ES fondu finansētos uzlabojumus konkrēto *Natura 2000* teritoriju ietvaros pret sasniedzamajiem aizsardzības un apsaimniekošanas mērķiem, ir panākts pozitīvu ieguvums – vienlaikus visiem nepieciešamiem dabas aizsardzības un apsaimniekošanas pasākumiem īstenoti liela daļa dabas aizsardzības plānos paredzēto pasākumu. Pozitīvi vērtējams tas, ka atsevišķiem biotopu veidiem, piemēram, 1630¹⁴ un 2130¹⁵ ir uzlabojies kopējais virziens – no sarūkoša tas ir kļuvis stabils vai pieaugošs, kas liecina par pozitīvām pārmaiņām.

Savukārt rādītāja “Nodrošināts labvēlīgs aizsardzības statuss ES nozīmes sugām” izpildi ietekmēja izaicinājumi nodrošināt sugu aizsardzību ārpus ĪADT, kā arī ierobežotie resursi praktisku aizsardzības pasākumu īstenošanai esošās lauksaimniecības un mežsaimniecības politikas ietvarā, nelabvēlīgi klimatiskie apstākļi (sausuma periodi, plūdi, temperatūras svārstības), nepietiekamie antropogēnā piesārņojuma ierobežojumi, radot ūdens un dzīvotņu kvalitātes pasliktināšanos, invazīvo sugu apdraudējumi, kā arī sugu mikropopulācijas ārpus ĪADT paliek bez reālas aizsardzības. Jāņem vērā, ka ES fonda finansētā projekta ietvaros aktivitātes bija vērstas pamatā uz trim sugām un to dzīvotņu uzlabošanu. Specifiski, piemēram, Sibīrijas mēlziedei *Ligularia sibirica* veikti apsaimniekošanas pasākumi abās zināmajās atradnēs, uzlaboja tās dzīvotņu kvalitāti 100% ietvaros.

Pārskata periodā atkritumu pārstrādes un reģenerācijas apjoms būtiski pieauga un sasniedza ievērojamu progresu salīdzinājumā ar sākotnējo situāciju, tomēr mērķa vērtība netika pilnībā izpildīta – rezultāts ir par 6% zemāks nekā plānots. Neizpilde skaidrojama ar vairāku faktoru kopumu – gan objektīviem, gan no ārpus DP ietekmes esošiem apstākļiem.

5.2.1.2. SAMP “Atkritumu pārstrādes veicināšana” projektu īstenošana ieilga tehnoloģisko iekārtu piegādes un uzstādīšanu kavējumu dēļ, ko lielākoties ietekmēja Covid-19 pandēmijas radītie starptautiskie ierobežojumi, kas attiecīgi apgrūtināja ražošanu un transportēšanu. Covid-19 pandēmija 2020.-2022. gadā būtiski ietekmēja arī atkritumu rašanās apjomus epidemioloģisko drošības apsvērumu dēļ – palielinājās plastmasas un medicīnas atkritumi, piemēram, pārtikas industrijā higiēnas un drošības prasību ievērošanai (pārtikas produktu kā augļu, dārzeņu, konditorejas izstrādājumu, gatavo ēdienu iepakojšana plastmasas plēvēs, trauciņos vai maisiņos), personīgās

¹⁴ Piejūras zālāji

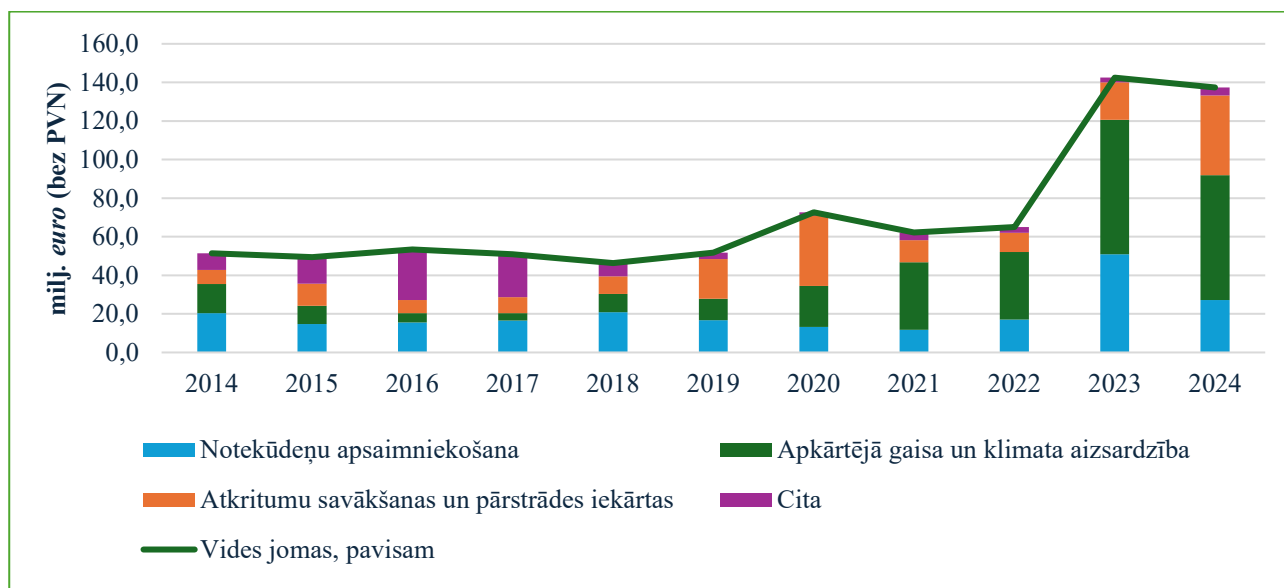
¹⁵ Ar lakstaugiem klātas pelēkās kāpas

aizsardzības līdzekļu (maskas, cimdi) patēriņš, testu un vakcīnu radītie atkritumi, kā arī būtiski pieauga mājsaimniecību atkritumu plūsma attālinātā darba un ierobežojumu dēļ. Vienlaikus Krievijas izvērsta karadarbība Ukrainā atstāja būtisku iespaidu uz Eiropas un globālo tirgu – 2022. un 2023. gadā piedzīvots ievērojams enerģijas, būvniecības materiālu un transporta izmaksu kāpums, t.sk. materiālu un izejvielu trūkums un to cenu nestabilitāte, kas tieši ietekmēja pārstrādes iekārtu izbūvi. Papildus tam globālais otrreizējo izejvielu tirgus piedzīvoja cenu kritumu, kas samazināja nozares uzņēmēju motivāciju attīstīt pārstrādes iekārtas un palielināt apjomus. Daļa plānoto jaudu ekspluatācijā nonāca vēlāk nekā paredzēts, jo bija nepieciešami ilgāki būvniecības un saskaņošanas procesi. Vienlaikus jāuzsver, ka nacionālā līmenī plānotie normatīvie mehānismi, kuriem bija jānodrošina papildu priekšnosacījumi mērķa sasniegšanai, tika ieviesti pakāpeniski, tāpēc to ietekme pilnā apmērā periodā vēl nebija jūtama. Līdz ar to, lai gan investīcijas ir sniegušas jūtamu pienesumu, mērķa sasniegšanu noteica arī citi ārēji procesi nacionālā un globālā mērogā.

Vērtējams, ka visu iepriekš apskatīto SAM/SAMP kopums stiprina vides aizsardzības kapacitāti un veicina ilgtspējīgu resursu pārvaldību, radot ilgtermiņa labumu gan cilvēkiem, gan dabai.

2.1.3. Nacionālo vides indikatoru dinamika

Centrālās statistikas pārvaldes (turpmāk – CSP) Oficiālās statistikas portālā publicētajā tabulā “Investīcijas vides aizsardzībai pa vides jomām” norādīts tautsaimniecībā nonākušais finansējums vides aizsardzības jomā. Vides jomās kopumā investīciju apjoms audzis no 51,5 milj. *euro* 2014. gadā līdz 137,4 milj. *euro* 2024. gadā, ieguldījumiem vides aizsardzībā intensificējoties 2,7 reizes, vienlaikus sekmējot vides mērķu izpildi (skat. 2.2. attēlu).

2.2. attēls. Investīcijas vides aizsardzībai pa vides jomām (CSP dati¹⁶)

Lai gan laika periodā no 2014. līdz 2024. gadam par aptuveni 51% samazinājies citās vides aizsardzības jomās (tostarp bioloģiskā daudzveidība un ainavu aizsardzība, pētniecība un izstrāde vides aizsardzības jomā) investētais finansējums, ieguldījumu temps strauji kāpināts atkritumu savākšanas un pārstrādes iekārtu nozarē – 2014. gadā šai jomai tērēti 7,2 milj. *euro*, bet 2024. gadā – 41,2 milj. *euro*, ieguldījumu apjomam pieaugot aptuveni 5,7 reizes. Investīcijas gaisa un klimata aizsardzībā 10 gadu griezumā augušas 4,3 reizes, investīciju apjomam paaugstinoties no 15,2 milj. *euro* 2014. gadā līdz 64,8 milj. *euro* 2024. gadā. Investīciju apjoms notekūdeņu

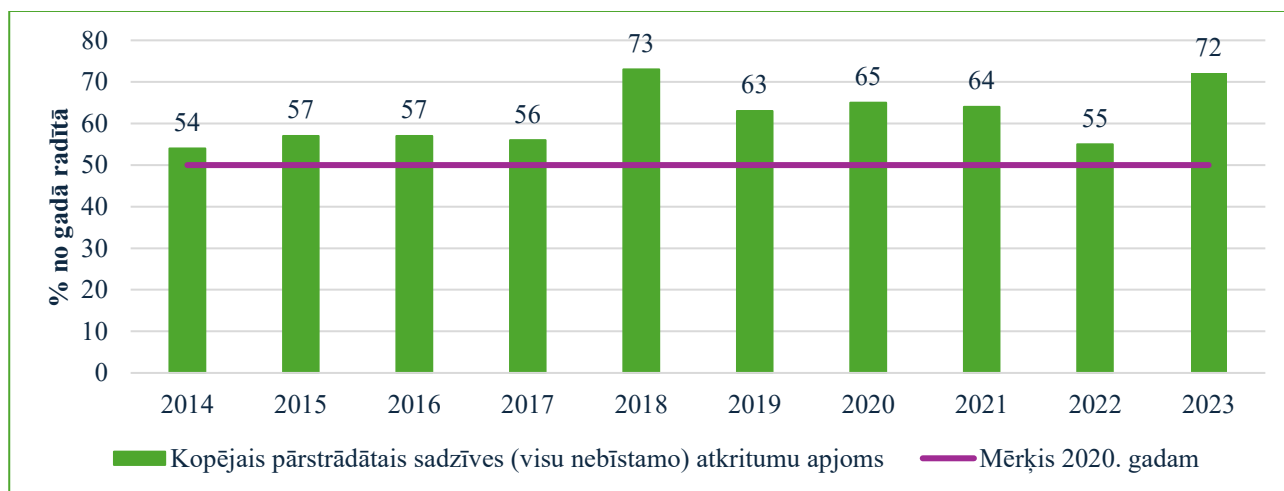
¹⁶ https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START_ENV_VI_VIA/VIA010/

apsaimniekošanā pēdējo desmit gadu laikā palielinājies par 33% – no 20,4 milj. *euro* 2014. gadā līdz 27,1 milj. *euro* 2024. gadā. Visaugstākais ieguldījumu līmenis tika sasniegts 2023. gadā, kad, noslēdzoties 5.3.1. SAM “Attīstīt un uzlabot ūdensapgādes un kanalizācijas sistēmas pakalpojumu kvalitāti un nodrošināt pieslēgšanas iespējas” īstenošanai, tie sasniedza 50,9 milj. *euro*.

Straujais investīciju pieaugums vides aizsardzībā 2023. un 2024. gadā galvenokārt saistīts ar 2014.–2020. gada plānošanas perioda projektu īstenošanas noslēgumu, kad tika veikti noslēguma maksājumi atbilstoši projektu pieprasījumiem. Vienlaikus var secināt, ka šajā periodā īstenotās ES fondu investīcijas būtiski veicināja ieguldījumu intensitāti vides aizsardzības jomā. To apliecina arī vairāku specifisko atbalsta mērķu rezultāti, piemēram: 5.3.1. SAM “Attīstīt un uzlabot ūdensapgādes un kanalizācijas sistēmas pakalpojumu kvalitāti un nodrošināt pieslēgšanas iespējas” notekūdeņu apsaimniekošanas jomā, 5.2.1.2. SAMP “Atkritumu pārstrādes un reģenerācijas veicināšana”.

Nacionālie vides indikatori definēti Ministru kabineta noteikumos Nr. 175¹⁷, tiem ietverot arī ES fondu 2014.–2020. gada plānošanas perioda investīciju efektivitāti un lietderību raksturojošus rādītājus. **Atkritumu apsaimniekošanas jomā** tiek noteikts kopējais apglabāto sadzīves atkritumu daudzums, radītais bīstamo atkritumu daudzums, sadzīvē radītais atkritumu daudzums, kopējais pārstrādātais sadzīves atkritumu apjoms un kopējais pārstrādātais bīstamo atkritumu apjoms.

Saskaņā ar Latvijas Vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas centra (turpmāk – LVĢMC) publicēto nacionālo ziņojumu par vides stāvokli¹⁸ (kā datu avotu lietojot 3-Atkritumi pārskatus), Latvijas Nacionālajā attīstības plānā 2014.–2020. gadam noteiktais mērķis Nr. 426 – pārstrādāto atkritumu īpatsvars 2020. gadā ir vismaz 50% – ir izpildīts. Laika posmā no 2020. līdz 2023. gadam pārstrādāti ne mazāk kā 55% sadzīves atkritumu (skat. 2.3. attēlu). Šajā apjomā iekļauts arī Latvijā importētais atkritumu daudzums, kas pārstrādāts vietējās pārstrādes iekārtās.

2.3. attēls. Kopējais sadzīves atkritumu (nebīstamo) pārstrādes apjoms (LVĢMC dati¹⁹)

5.2.1. SAM “Veicināt dažāda veida atkritumu atkārtotu izmantošanu, pārstrādi un reģenerāciju” un tā ietvaros īstenotie projekti, ieviešot aprites ekonomikas principus resursu efektīvai izmantošanai, ir sekmējuši arī kopējā poligonos apglabātā sadzīves atkritumu apjoma samazināšanos (skat.

¹⁷ Ministru kabineta 2009. gada 24. februāra noteikumi Nr. 175 “Noteikumi par nacionālajiem vides indikatoriem”

¹⁸ <https://www4.meteo.lv/varam/2023/>

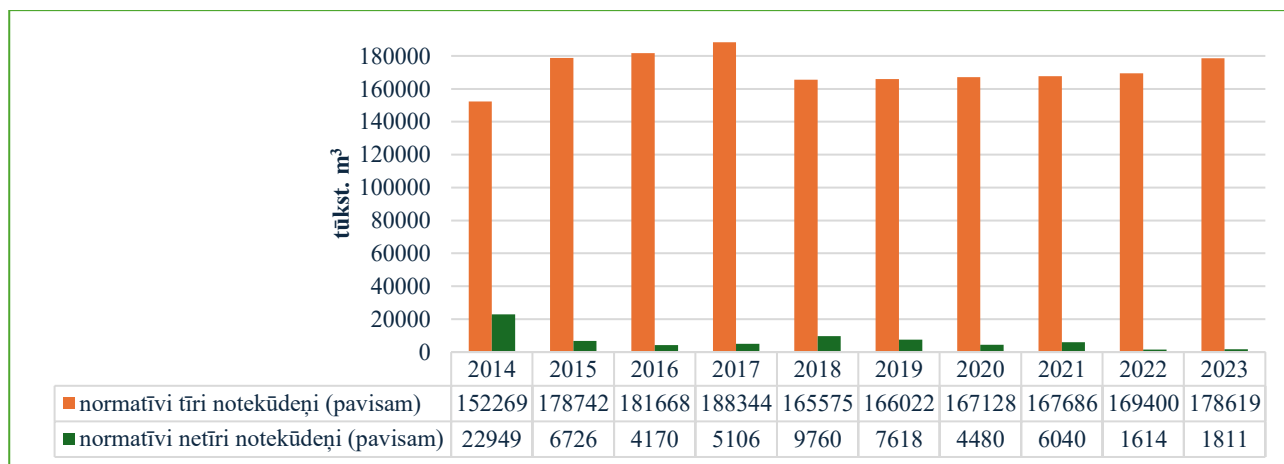
¹⁹ Informācija LVĢMC “Nacionālajā ziņojumā par vides stāvokli 2020.–2023.” norādīta procentos no visa konkrētajās atkritumu klasēs radītā atkritumu apjoma gadā. Rezultāta rādītājs r.5.2.1.a “Pārstrādātais un reģenerētais atkritumu daudzums attiecībā pret attiecīgajā gadā radīto atkritumu daudzumu” tiek aprēķināts atbilstoši Eurostat datubāzē publicētajai informācijai. Skatīt: doi.org/10.2908/ENV_WASMUN. Līdz ar to rādītājs nav tieši salīdzināms ar minētajā grafikā atspoguļotajiem datiem, jo tā aprēķina metodoloģija atšķiras no LVĢMC izmantotās, balstoties uz atšķirīgi definētiem datu avotiem un rādītāju klasifikāciju.

2.4. attēlu). Kā norāda LVĢMC, lielāko daļu no poligonos apglabātajiem atkritumiem veido pāršķirotie materiāli, kas nav piemēroti pārstrādei. Vienlaikus apglabāto atkritumu apjoms turpina samazināties arī tādēļ, ka darbību uzsākušas bioloģisko atkritumu pārstrādes rūpnīcas, kuru izveide tika finansēta 5.2.1.2. SAMP “Atkritumu pārstrādes un reģenerācijas veicināšana” ietvaros.

2.4. attēls. Kopējais apglabāto sadzīves (nebīstamo) atkritumu daudzums (LVĢMC dati²⁰)

Notekūdeņu apsaimniekošanas joma ir viena no būtiskākajām vides aizsardzības un iedzīvotāju dzīves kvalitātes nodrošināšanas sastāvdaļām, kurā nozīmīgu ieguldījumu snieguši ES fondu līdzekļi. Tie ļāvuši attīstīt un modernizēt infrastruktūru, paplašināt centralizētās kanalizācijas tīklu pieejamību un uzlabot pakalpojumu kvalitāti. Lai gan pieaudzis to mājsaimniecību skaits, kas izmanto centralizētās kanalizācijas pakalpojumus, kopumā vidē novadīto notekūdeņu apjoms nav būtiski palielinājies (skat. 2.5. attēlu). Šī tendence varētu būt saistāma ar iedzīvotāju paradumu maiņu, lielāku uzmanību veltot dabas resursu taupīgai izmantošanai. Vienlaikus jāņem vērā, ka 2020. - 2023. gada periodā iedzīvotāju pieslēgšanās centralizētajiem notekūdeņu pakalpojumiem bija lēnāka nekā sākotnēji prognozēts. To ietekmēja vairāki faktori: Covid-19 pandēmijas laikā samazinājās mājsaimniecību maksātspēja un investīciju gatavība, savukārt kopš 2022. gada Krievijas izvērstā karadarbība Ukrainā radīja ekonomisko nenoteiktību un drošības sajūtas samazināšanos, kas kavēja lēmumus par ilgtermiņa investīcijām mājokļos, tostarp pieslēgšanos centralizētajiem tīkliem.

2.5. attēls. Novadīto notekūdeņu apjoms (CSP dati²¹)

²⁰ Attēloti LVĢMC dati, kas iegūti un publicēti atbilstoši Ministru kabineta 2009. gada 24. februāra noteikumiem Nr. 175 “Noteikumi par nacionālajiem vides indikatoriem”.

²¹ Statistiskā informācija griezumā “Latvija”, statistikas datu avots - operatori (fiziskas un juridiskas personas), kuriem ir izsniegtas piesārņojošās darbības vai ūdens resursu lietošanas atļaujas, vai C kategorijas apliecinājumi, kuri satur

Vienlaikus ir būtiski samazinājies normatīvi netīru notekūdeņu apjoms, kas radīts notekūdeņu attīrīšanas procesā tajās notekūdeņu attīrīšanas iekārtās, kam izsniegtas piesārņojošās darbības vai ūdens resursu lietošanas atļaujas, vai C kategorijas apliecinājumi, un izvirzīta prasība iesniegt ikgadējo pārskatu “2-Ūdens”. Ja 2014. gadā normatīvi tīru notekūdeņu īpatsvars veidoja 85% no kopējā apjoma, tad 2023. gadā tas pieauga līdz 98%. Savukārt normatīvi netīru notekūdeņu īpatsvars samazinājies no 13% 2014. gadā līdz 1% 2023. gadā. Tas pieļauj secināt, ka SAM 5.3.1. “Attīstīt un uzlabot ūdensapgādes un kanalizācijas sistēmas pakalpojumu kvalitāti un nodrošināt pieslēgšanas iespējas” ietvaros veiktie ieguldījumi būtiski uzlabojuši notekūdeņu atbilstību normatīvajām prasībām, jo ES fondu ieguldījumi veido lielāko daļu ūdenssaimniecības uzņēmumu veiktos ieguldījumus infrastruktūrā, būtiski uzlabojot attīrīšanas efektivitāti, nodrošinot normatīvajiem aktiem atbilstošu attīrīšanas pakāpi - kopējā slāpekļa, kopējā fosfora, bioķīmiskā skābekļa patēriņa, ķīmiskā skābekļa patēriņa un suspendēto vielu samazinājumu, kas noteikts attiecināmajos ES un nacionālajos normatīvajos aktos. Jāatzīmē, ka, lai arī pieslēgumu skaits SAM 5.3.1. ietvaros palielinājies, investīcijas notekūdeņu attīrīšanas iekārtu efektivitātes un lietderības uzlabošanā nodrošinājušas normatīvo aktu prasībām nepieciešamo attīrīšanas kvalitāti.

Turpmāk nepieciešams pievērst uzmanību aglomerācijām, kur iedzīvotāju skaita pieaugums ir straujš, jo pastāv risks, ka esošās sistēmas nespēs pietiekami samazināt vides slodzi. Līdz ar to ir būtiski plānot infrastruktūras attīstību, regulāri uzraudzīt notekūdeņu attīrīšanas efektivitāti un pielāgot resursus tā, lai pieaugošais iedzīvotāju skaits neapdraudētu ekosistēmu veselību un ūdens kvalitāti.

2.1.4. Labās prakses piemēri vides un dabas aizsardzībā

5.2.1. SAM “Veicināt dažāda veida atkritumu atkārtotu izmantošanu, pārstrādi un reģenerāciju” 5.2.1.2. SAMP “Atkritumu pārstrādes veicināšana”

SIA “Liepājas RAS” projekta Nr. 5.2.1.2/21/I/003 ietvaros poligonā “Ķīvītes” izveidojusi divu fāzu sausās anaerobās fermentācijas sistēmu organisko atkritumu pārstrādei. Šāda veida pārstrādes rezultātā iegūstams komposts, no kura 76% plānots realizēt tautsaimniecībā, bet 24% – izmantot poligona tehnoloģiskajām vajadzībām, sekmējot ilgtspējīgāka atkritumu apsaimniekošanas modeļa – aprites ekonomikas – ieviešanu uzņēmuma darbībā²².

Iekārtas izveides iepirkums organizēts saskaņā ar FIDIC²³ iekārtu piegādes un projektēšanas – būvniecības darbu līguma noteikumiem –, vienlaikus visam būvniecības iepirkumam piemērojot ZPI principu, nolikumā integrējot prasības, kuras jāievēro projektēšanas un būvniecības laikā, tostarp – energoefektīvs tehnoloģiskais aprīkojums (tostarp apgaismojums), kā arī iespējami mazāka kaitējuma nodarīšana videi. Projekta ietvaros ZPI sasniegtā vērtība ir 8,0 milj. euro, papildus izveidojot 2 jaunas ZDV, kas veicinās ilgtspējīgu vides saglabāšanu vai atjaunošanu.

5.4.1. SAM “Saglabāt un atjaunot bioloģisko daudzveidību un aizsargāt ekosistēmas”

5.4.1.1. SAMP “Antropogēno slodzes mazinošas infrastruktūras izbūve un rekonstrukcija Natura 2000 teritorijās”

Liepājas valstspilsētas pašvaldības iestāde “Liepājas Centrālā administrācija” īstenoja **projektu Nr. 5.4.1.1/17/A/011** antropogēnās slodzes mazinošas infrastruktūras izveidei dabas lieguma “Liepājas

prasību iesniegt pārskatu “2-Ūdens”. Dati pieejami:

https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START_ENV_DR_DRU/DRU030

²² <http://esfondi.lv/istenotie-projekti/5-2-1-2-21-i-003>

²³ Starptautiskā Inženierkonsultantu federācija (*International Federation of Consulting Engineers*)

ezers” Zirgu salā, veicinot arī *Natura 2000* teritorijas pieejamību²⁴. Līdz projekta īstenošanai teritorija tika uzskatīta par ainaviski degradētu teritoriju. Zirgu sala bijusi pilsētas sadzīves atkritumu izgāztuve, un pēc izgāztuves slēgšanas salas teritorija izmantota no pilsētas parkiem un zaļajām zonām savākto organisko atkritumu, tajā skaitā lapu, zaru uzglabāšanai, kas veicinājis daļēju rekultivāciju – auglīga augsnes slāņa veidošanos.

Fitoremediācijas²⁵ principu iekļaušana projekta risinājumos sniegusi iespēju uzlabot augsnes, gaisa un ūdens kvalitāti ilgtermiņā. Apstādījumos ir paredzēts klimatiskajiem apstākļiem un ekoloģiskajām īpašībām atbilstoši piemeklēts augu klāsts, lai apsaimniekošanā nav jāiegulda papildus līdzekļi labvēlīgu augšanas apstākļu nodrošināšanai. Rezultātā nodrošināta ūdens atvade infiltrācijas ceļā.

Būvprojekta kompozīcija, koncepcija un risinājumi tika balstīti ZPI un energoefektivitātes principu izmantošanā. Projekta ietvaros ZPI sasniegtā vērtība ir 317,9 tūkst. *euro* (plānotā vērtība – 131,1 tūkst. *euro*). Papildus būvdarbu veikšanas laikā nodrošināts trokšņu līmenis, kas nav augstāks par 104 decibeliem. Projekta ietvaros darbi veikti, ievērojot ornitoloģisko liegumu un Liepājas ezera dabas aizsardzības plānā noteiktos nosacījumus.

5.4.2. SAM “Nodrošināt vides monitoringa un kontroles sistēmas attīstību un savlaicīgu vides risku novēršanu, kā arī sabiedrības līdzdalību vides pārvaldībā”

5.4.2.2. SAMP “Vides monitoringa un kontroles sistēmas attīstība un sabiedrības līdzdalības vides pārvaldībā veicināšana”

Projekta Nr. 5.4.2.2/17/I/002 ietvaros Latvijas vides aizsardzības fonda administrācija kopā ar sadarbības partneriem modernizējusi telpas un aprīkojumu 3 nacionālas nozīmes informācijas centros – Latvijas Dabas muzejā, Nacionālajā botāniskajā dārzā un Rīgas Nacionālajā zooloģiskajā dārzā –, veicot sabiedrības informēšanas un iesaistes pasākumus²⁶.

ZPI prasības tika iekļautas lielākajā daļā projekta elektrisko un elektronisko iekārtu un transportlīdzekļu iepirkumos, kā arī būvju projektēšanas un būvniecības iepirkumos daļā par iekštelņu apgaismojumu, ar ZPI veikto iepirkumu apmēram sasniedzot 927,5 tūkst. *euro*. Projekta ietvaros kopumā izveidotas 7 ZDV. Jaunizveidotajos informācijas centros līdz 2024. gada jūnija beigām organizētos sabiedrības izglītošanas un informēšanas pasākumus par vides un dabas tēmām apmeklējuši 5791 cilvēki, taču faktiskais izglītoto un informēto cilvēku skaits ir lielāks, ņemot vērā, ka projekta ietvaros ekspozīcijas apskatījuši citi apmeklētāji.

2.2. Klimats

2.2.1. Ieguldījumi klimata mērķu sasniegšanā

Klimata pārmaiņu mazināšanas, pielāgošanās klimata pārmaiņām un resursu efektīvas izmantošanas jomā HP IA īstenošana kalpo kā nozīmīgs instruments ilgtspējīgas attīstības nodrošināšanai, jo tā tieši ietekmē piesārņojošo vielu un emisiju samazināšanu enerģētikas, rūpniecības un transporta nozarēs. DP ietvaros paredzēts, ka šajā jomā tiek atbalstīta jaunu, resursus taupošu un inovatīvu tehnoloģiju izmantošana, ražošanas procesu un ēku energoefektivitātes paaugstināšana, kā arī energoapgādes infrastruktūras uzlabošana, lai veicinātu klimatam un videi draudzīgu rīcību un tehnoloģiju

²⁴ <https://www.esfondi.lv/istenotie-projekti/iedvesmas-stasti/ar-es-fondu-investicijam-izveidota-dabas-taka-liepajas-ezera-zirgu-sala>

²⁵ Piesārņoto teritoriju attīrīšana, izmantojot augu spēju sadalīt toksiskās vielas un mazāk kaitīgā veidā novadīt tās atmosfērā, ar augu saknēm saistītajiem mikroorganismiem vienlaikus veicot piesārņojošo vielu uzņemšanu vai noārdīšanu augsnē

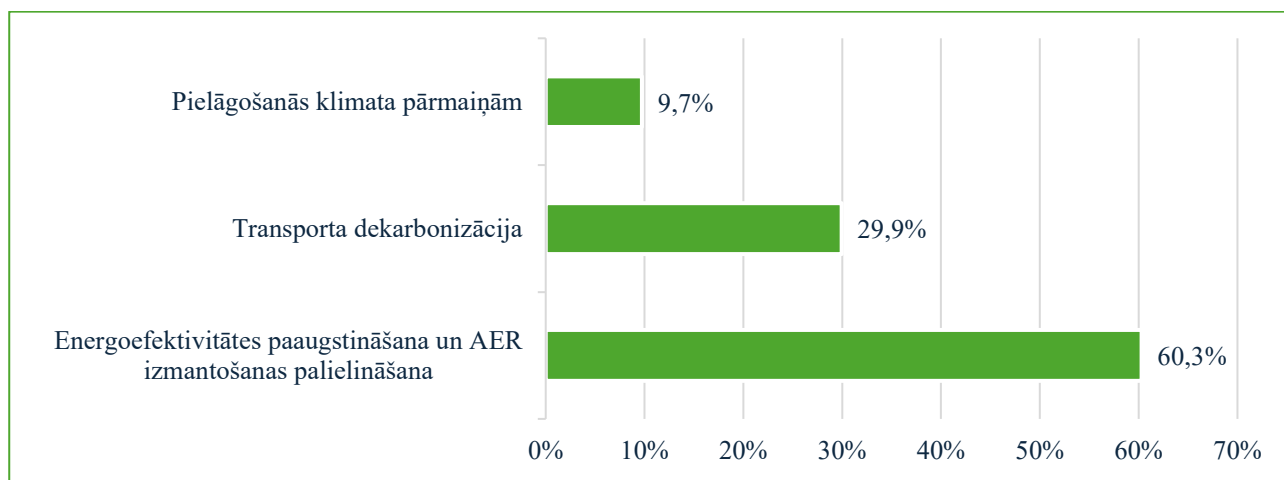
²⁶ <https://www.esfondi.lv/istenotie-projekti/iedvesmas-stasti/atklaj-augu-pasauli-nacionala-botaniska-darza-vides-izglitibas-centra-botania>

izmantošanu. Vienlaikus nozīmīga loma ir arī transporta sistēmas pārejai no fosilajiem energoresursiem uz elektroenerģiju un jaunākās paaudzes degvielām, kas ļaus mazināt negatīvo ietekmi uz klimatu un uzlabot gaisa kvalitāti. Šādi ieguldījumi nodrošina ne vien klimata pārmaiņu mazināšanu, pielāgošanos klimata pārmaiņām un ilgtermiņa resursu saglabāšanu, bet arī veicina sabiedrības veselības uzlabošanu, energoapgādes drošību un ilgtspējīgu reģionālo attīstību.

DP ietvaros klimata pārmaiņu mērķu sasniegšanai atvēlēts 61% no SAM/SAMP ar tiešu pozitīvu ietekmi uz HP IA mērķu sasniegšanu kopējā piešķirtā finansējuma.

Klimata pārmaiņu jomā investīcijas īstenotas 4., 5. un 6. prioritārā virziena ietvaros, sekmējot energoefektivitātes paaugstināšanu un atjaunīgo energoresursu (turpmāk – AER) izmantošanas palielināšanu, transporta infrastruktūras dekarbonizāciju, kā arī pasākumiem, kas veicina pielāgošanos klimata pārmaiņu radītajiem riskiem. Minētajās aktivitātēs kopumā ieguldīti 608 milj. euro.

Saskaņā ar aktualizēto informāciju DP ietvaros energoefektivitātes paaugstināšanā un AER izmantošanas palielināšanā investēti 367,3 milj. euro jeb 60,3% no kopējām klimata investīcijām, transporta dekarbonizācijā – 182,3 milj. euro jeb 29,9%, savukārt pielāgošanās klimata pārmaiņām – 59,3 milj. euro jeb 9,7% no klimata investīcijām (skat. 2.6. attēlu). Jāpiemin, ka klimata pārmaiņu pielāgošanās pasākumiem sākotnēji paredzēts lielāks finansējuma apjoms, taču tas koriģēts atbilstoši dzelzceļa tīkla elektrifikācijas projekta neīstenošanai.

2.6. attēls. ES fondu ieguldījumu sadalījums dažādās klimata jomās²⁷

Būtisks apjoms finanšu līdzekļu izlietots energoefektivitātes paaugstināšanai un AER izmantošanas palielināšanai, ņemot vērā, ka tā ir joma ar nozīmīgu horizontālu ietekmi ekonomikas priekšrocību izveidē, tas ir, mazinot enerģētiskās drošības, ilgtspējas, konkurētspējas riskus. Ieguldījumi koncentrēti jomās ar augstāko ekonomisko un tehnisko potenciālu energoefektivitātes veicināšanā, tas ir, dzīvojamo ēku, publisko ēku un siltumapgādes sistēmu, kā arī apstrādes rūpniecības uzņēmēju energoefektivitātes uzlabošanas pasākumiem. Investīcijas novirzītas arī pašvaldību ēku

²⁷ Energoefektivitātes paaugstināšana un AER izmantošanas palielināšana: SAM/ SAMP 4.1.1. + 4.2.1.1. + 4.2.1.2. + 4.2.2. + 4.3.1

Transporta dekarbonizācija: SAM/ SAMP 4.4.1. + 4.5.1.1. + 4.5.1.2. + 6.1.1. + 6.1.4.2. + 6.2.1.2.

Pielāgošanās klimata pārmaiņām: SAM 5.1.1. + 5.1.2.

energoefektivitātes veicināšanai, kas sekmējušas ES un nacionālos mērķu vides, enerģētikas un klimata jomā sasniegšanu. Tādējādi veicināta ekonomiskā attīstība, samazināta atkarība no importētajiem fosilajiem energoresursiem un uzlabota dzīves kvalitāte iedzīvotājiem, vienlaikus sekmējot ilgtspējīgas enerģētikas sistēmas izveidi.

Klimata jomā pozitīvu ietekmi rada pasākumi, kas veicina tīru mobilitāti, piemēram, veloceļu, elektrotransporta sliežu ceļu izbūve un modernizācija, kā arī ieguldījumi AER attīstībā, palielinot to īpatsvaru enerģētikas sektorā.

Sākotnēji ES fondu investīcijas DP bija paredzētas diviem mērķiem: ilgtspējīga transporta un TEN-T tīkla attīstībai, novēršot ierobežojumus svarīgākajos infrastruktūras savienojumos. Lai gan tika plānota arī galvenās dzelzceļa līnijas elektrifikācija un modernizācija, tā netika īstenota. Neskatoties uz to, transporta nozares ietekmes uz vidi mazināšanai un ilgtspējīgas attīstības veicināšanai tika ieguldīts vairākos ilgtspējīgos transporta risinājumos, piemēram, sabiedriskā transporta dekarbonizācijā (iegādāti jauni autobusi, modernizēti esošie un izveidota uzlādes/uzpildes (ūdeņraža) infrastruktūra), elektrotransporta infrastruktūrā (izveidots nacionāla līmeņa ātrās uzlādes tīkls), velosatiksmē (izbūvēti un modernizēti veloceļi), aviācijā (starptautiskajā lidostā "Rīga" uzlaboti vides un drošības pasākumi).

Īstenotie pasākumi kopumā stiprina klimatiskās noturības kapacitāti, samazina emisijas un veicina ilgtspējīgu infrastruktūras attīstību, vienlaikus radot arī sociālu labumu iedzīvotājiem, uzlabojot dzīves kvalitāti un veicinot veselīgu, aktīvu pārvietošanos.

2.2.2. Sasniegtie uzraudzības rādītāji

Klimata mērķu sasniegšanai rādītāju analīzei izvēlēti SAM/SAMP, kuriem ir tieša pozitīva ietekme uz HP IA. Datu apkopojums atspoguļo konkrētā rādītāja izpildi pārskata periodā. Norādītā vērtība par sasniegumiem 2025. gadā balstās uz projektiem, kas pabeigti līdz 2025. gada 31. augustam.

Kopumā vērtējot DP HP IA **iznākuma rādītājus** klimata mērķu sasniegšanā, pārskata periodā ir sasniegtas lielākā daļa no plānotajām vērtībām (skat. 2.3. tabulu). Iznākuma rādītāji tiek tieši noteikti, balstoties uz projektu līmenī īstenotajiem sasniegumiem. Līdz ar to tie ne tikai atspoguļo plānotos mērķus, bet arī faktisko projektu īstenošanas gaitu un sasniegto progresu, parādot projektu efektivitāti un ietekmi uz klimata mērķu sasniegšanu.

2.3. tabula. DP iznākuma rādītāju klimata mērķu sasniegšanai izpilde

DP HP IA iznākuma rādītāji klimata mērķu sasniegšanai	Plānotais	Sasniegtais 2025. gadā	Izpilde, %
Iedzīvotāji, kuri gūst labumu no pretplūdu pasākumiem (i.5.1.1.ak (CO20))	180 188	198 028	110%
Dažādu veidu piesārņoto vietu un piesārņojumu emitējošo objektu skaits, kuros samazināts vides un sociālekonomisko zaudējumu risks, kas rastos šo vietu applūšanas gadījumā (SIR.5.1.1.)	45	44	98%
Atjaunoto hidrobūvju skaits (i.5.1.2.a)	29	19	66%
Atjaunoto vai pārbūvēto valsts nozīmes ūdensnoteku garums, km (i.5.1.2.b)	207	222,86	108%
No atjaunojamiem energoresursiem ražotā papildjauca, MW (i.4.1.1.ck (CO30) + i.4.2.1.dk (CO30) + i.4.2.2.bk (CO30) + i.4.3.1.ak (CO30))	34,9	43,4	124%
Aprēķinātais SEG samazinājums gadā, CO ₂ ekv. tonnas gadā (i.4.1.1.dk (CO34) + i.4.2.1.ek (CO34) + i.4.2.2.ck (CO34) + i.4.3.1.ek (CO34) + i.13.1.3.b (CO34))	241 268	332 322	138%
Enerģijas ietaupījums, MWh/gadā (i.4.1.1.b + i.4.2.1.bk (CO32) + i.4.2.2.ak (CO32) + i.13.1.3.a (CO32))	205 187	249 127	121%
Uzstādītās elektrotransportlīdzekļu uzlādes stacijas (i.4.4.1.a)	139	139	100%
Siltumenerģijas zudumu samazinājums rekonstruētajos vai izbūvētajos siltumtīklos, MWh/gadā (i.4.3.1.d)	47 086	55 495	118%
Rekonstruētie vai izbūvētie siltumtīkli, km (i.4.3.1.c)	61	63,9	105%

AER izmantojošu siltumražošanas jaudu modernizācija un pieaugums centralizētajā siltumapgādē, MW (i.4.3.1.b)	365	325	89%
Mājsaimniecību skaits ar uzlabotu enerģijas patēriņa klasifikāciju (i.4.2.1.ak (CO31) + i.13.1.1.c (CO31))	18 813	22 710	121%
Jaunuzbūvēto vai uzlaboto tramvaja līniju kopējais garums, km (i.4.5.1.ak (CO15))	20	27,88	139%
Dzelzceļa pasažieru apkalpošanai paredzētā elektroviļcienu ritošā sastāva iegāde un pieņemšana ekspluatācijā (SIR 4.5.1.1.a)	23	17	74%
Jauni un pārbūvēti videi draudzīgi sabiedriskie transportlīdzekļi (i.4.5.1.b)	123	143	116%
Rekonstruēto vai modernizēto dzelzceļa līniju kopējais garums (i.6.2.1.ak (CO12a))	100	3,39	3%
Staciju skaits, kurās uzbūvēti paaugstinātie peroni (i.6.2.1.b)	45	0	0%

Energoefektivitātes paaugstināšanas un AER izmantošanas palielināšana skaitliski novērtējama kā no AER ražotā papildjaua, SEG emisiju samazinājums, kā arī enerģijas ietaupījums, vienlaikus aptverot dažāda rakstura atbalsta pasākumus. DP sākotnēji noteiktais no AER saražotās jaudas pieaugums – 34,9 MW – tika sasniegts jau 2024. gadā, izpildei pārsniedzot plānoto apjomu un veidojot 124%. Pozitīvu tendenci parāda arī SEG emisiju samazinājuma un enerģijas ietaupījuma rādītāji, izpildei sasniedzot attiecīgi 138% un 121% no plānotā apmēra. Iepriekšminēto trīs rādītāju ietvaros gūtie rezultāti sniedz būtisku ieguldījumu resursietilpīgas ekonomikas un tās dekarbonizācijas sekmēšanā.

Izpildei veidojot 66%, DP ietvaros nav pilnībā sasniegts atjaunoto hidrobūvju skaits plūdu risku mazināšanai. Galvenie iemesli saistāmi ar nepilnīgu atjaunojamo hidrobūvju skaitu un ar projekta īstenošanas sarežģītību, ko ietekmēja vairāki faktori, piemēram, projektos pieejamais finansējums neļāva īstenot visus plānotos darbus pilnā apmērā, radot nepieciešamību samazināt atjaunojamo hidrobūvju skaitu vai atlikt daļu projektu uz vēlāku laiku. Vienlaikus projektu īstenošana ir sarežģīta un laikietilpīga, jo tajā jāveic detalizēta plānošana, jāsaņem nepieciešamās atļaujas un jāveic ilgstoši darbi, kas kopumā kavē īstenošanas tempu. Tāpat hidrobūvju atjaunošanas procesā bieži rodas neparedzēti tehniski vai vides izaicinājumi, piemēram, nepieciešamība veikt papildu izpēti vai pielāgot esošās struktūras, kas būtiski ietekmē projekta izpildes apjomu. Mērķa vērtību noteikšana tika balstīta uz iepriekšējā (2007.–2013. gada) plānošanas perioda pieredzi, būvniecības izmaksām, projektiem nepieciešamo sagatavošanas un izpildes laiku, kā arī pieejamo finansējumu. Secināms, ka faktiskie būvdarbu izdevumi un darbu ilgums pārsniedza plānoto un attiecīgi ietekmē īstenoto hidrobūvju skaitu, līdz ar to projektos radot nepieciešamību samazināt atjaunojamo hidrobūvju skaitu vai atlikt daļu projektu uz vēlāku laiku.

Plānotais modernizācijas un atjaunojamo energoresursu izmantošanas pieaugums centralizētajā siltumapgādē nav pilnībā sasniegts – izpilde veido 89%. To galvenokārt ietekmējusi vairāku projektu īstenošanas pārtraukšana, piemēram, 4.3.1. SAM “Veicināt energoefektivitāti un vietējo AER izmantošanu centralizētajā siltumapgādē” ietvaros no 150 uzsāktajiem tika pārtraukti 25 projekti. Vienlaikus 15.1.1. SAM “Atbalsta pasākumi centralizētās siltumapgādes jomā” ietvaros kopumā tika uzsākts 1 projekts, kuru pārtrauca īstenošanas gaitā.

Satiksmes nozares attīstības prioritāšu maiņas dēļ nav tikuši izpildīti vairāki iznākuma rādītāji klimata mērķu sasniegšanai. Tas tieši saistāms ar projekta Nr. 6.2.1.1/18/I/001 “Latvijas dzelzceļa tīkla elektrifikācija” īstenošanas pārtraukšanu. Šī projekta ietvaros tika plānots elektrificēt 308 km garu posmu Latvijas galvenajā austrumu–rietumu dzelzceļa tīklā^{28,29}. Atbilstoši Ministru kabineta noteikumu Nr. 511³⁰ anotācijai VAS “Latvijas dzelzceļš” valde 2020. gada 18. martā pieņēma lēmumu

²⁸ https://ec.europa.eu/regional_policy/projects/projects-database/electrification-of-latvias-east-west-rail-corridor-to-boost-economic-development_lv

²⁹ <https://atlase.cfla.gov.lv/lv/6-2-1-1>

³⁰ Ministru kabineta 2020. gada 11. augusta noteikumi Nr. 511 “Par Ministru kabineta 2017. gada 31. janvāra noteikumu Nr. 69 “Darbības programmas “Izaugsme un nodarbinātība” 6. prioritārā virziena “Ilgtspējīga transporta sistēma” 6.2.1.

par noslēgtā līguma izbeigšanu, veicot finansējuma pārdali Covid-19 seku mazināšanai. Tāpat lemts par citu dzelzceļa infrastruktūras modernizācijas projektu posmošanu, īstenošanu turpinot ES fondu 2021.-2027. gada plānošanas perioda ietvaros³¹.

DP HP IA rezultāta rādītāji klimata mērķu sasniegšanā sniedz vērtīgu pārskatu par paveikto progresu klimata pārmaiņām pielāgošanās pasākumos, energoefektivitātes uzlabošanā, AER izmantošanā un ilgtspējīgas mobilitātes veicināšanā (skat. 2.4. tabulu). To sniegumu ietekmē ne tikai projektu īstenošana un finansējuma apjoms, bet arī ārēji faktori, piemēram, tehnoloģiju pieejamība, tirgus attīstība, klimatiskie un vides apstākļi, kā arī citi īslaicīgi vai strukturāli ierobežojumi.

2.4. tabula. DP rezultāta rādītāju klimata mērķu sasniegšanai izpilde

DP HP IA rezultāta rādītāji klimata mērķu sasniegšanai	Sākotnējais	Plānotais	Sasniegtais 2025. gadā	Izpilde, %
Piesārņoto vietu un piesārņojumu emitējo objektu skaits, kuros jāsamazina vides un sociālekonomisko zaudējumu risks, kas rastos šo vietu applūšanas gadījumā (r.5.1.1.a)	88	74-58	56	100%
Plūdu apdraudējums hidrobūvju aizsargātajās platībās, ha (r.5.1.2.a)	82 300	35 000	18 100	136%
Plūdu apdraudēto iedzīvotāju skaits Latvijas lauku teritorijās, skaits (r.5.1.2.b)	21 000	8 500	12 085	71%
AER īpatsvars apstrādes rūpniecības enerģijas patēriņā, % (r.4.1.1.b)	38	51	56,04	110%
AER īpatsvars saražotajā centralizētajā siltumenerģijā, % (r.4.3.1.a)	22,6	60	57,09	95%
Videi draudzīgajā sabiedriskajā transportā pārvadātie pasažieri gadā, milj. (r.4.5.1.a)	89,71	89,92	81,30	90%
Reģistrēto elektrotransportlīdzekļu skaits (r.4.4.1.a)	16	693	9 525 ³²	1374%
Ielidojošo reisu ar kursu RWY18 gaisa kuģu dzinēju radītais vidējais CO ₂ apjoms manevrēšanas laikā (taxi-in), kg (r.6.1.2.a)	211	179	211	0%
Modernizētās dzelzceļa pasažieru infrastruktūras īpatsvars (r.6.2.1.c)	18	49	18	0%

Reģistrēto elektrotransportlīdzekļu skaits ir rādītājs, kas netieši sasniegts 4.4.1. SAM "Attīstīt ETL uzlādes infrastruktūru Latvijā" ietvaros veikto darbību rezultātā. Šajā SAM projektus Satiksmes ministrijas vārdā īstenoja VAS "Ceļu satiksmes drošības direkcija"³³, veidojot nacionāla līmeņa elektrotransportlīdzekļu uzlādes infrastruktūras objektu tīklu un nodrošinot iespēju ilgtspējīgai mobilitātei visā Latvijas teritorijā. Pieejamā infrastruktūra netieši veicinājusi elektrotransportlīdzekļu pievilcību sabiedrībā. Vienlaikus laika posmā no 2014. līdz 2025. gadam SIA "Vides investīciju fonds" administrēto Klimata pārmaiņu finanšu instrumenta³⁴ (finansējuma saņēmējs – pašvaldības) un Emisijas kvotu izsolīšanas instrumenta³⁵ (turpmāk – EKII) (finansējuma saņēmējs –

specifiskā atbalsta mērķa "Nodrošināt konkurētspējīgu un videi draudzīgu TEN-T dzelzceļa tīklu, veicinot tā drošību, kvalitāti un kapacitāti" 6.2.1.1. pasākuma "Latvijas dzelzceļa tīkla elektrifikācija" īstenošanas noteikumi" atzīšanu par spēku zaudējušiem"

³¹ <https://www.esfondi.lv/par-es-fondiem/zinas/apstiprina-izmainas-es-fondu-finansejuma-apguve-projektiem-satiksmes-nozare>

³² VAS "Ceļu satiksmes drošības direkcija" datu bāze

³³ <https://atlase.cfla.gov.lv/lv/4-4-1>

³⁴ Līdzekļi no valsts siltumnīcefekta gāzu emisijas vienību pārdošanas Apvienoto Nāciju Organizācijas Vispārējās konvencijas par klimata pārmaiņām Kioto protokola 17.pantā noteiktajā kārtībā, kuri tiek novirzīti klimata pārmaiņu novēršanai.

³⁵ EKII finansē no valstij piederošo Eiropas Savienības emisijas kvotu (EUA) un Eiropas Savienības aviācijas emisiju kvotu (EUAA) izsolīšanas, kas notiek atbilstoši Komisijas 2010. gada 12. novembra Regulai (ES) Nr. 1031/2010 par

privātpersonas) konkursu ietvaros nodrošināts papildu atbalsts elektromobiļu un ārēji lādējamu hibrīdauto iegādei, kas izraisījis lielu sabiedrības interesi un pieprasījumu. Līdz ar to rezultāta rādītāja sasniegums krietni pārsniedz plānoto – izpilde veido 1374%. Piemēram, EKII tūmekļvietnē norādīts, ka aptuveni 37% no Latvijā reģistrētajiem elektrotransportlīdzekļiem iegādāti ar valsts atbalstu EKII ietvaros³⁶.

Rādītājs “Ielidojošo reisu ar kursu RWY18 gaisa kuģu dzinēju radītais vidējais CO₂ apjoms manevrēšanas laikā (*taxi-in*)” pārskatā neuzrāda ietaupījumu. Jāņem vērā, ka projekts turpinās līdz 2026. gada 1. janvārim, un tā patiesā ietekme būs novērtējama pēc projekta uzraudzības perioda. Rādītāja aprēķinam tiek izmantoti reizi gadā apkopotie VAS “Starptautiskā lidosta Rīga” dati par gaisa kuģu manevrēšanas laiku. Plānots, ka projekta īstenošanas rezultātā gaisa kuģu pārvietošanās ceļa garums uz skrejceļa un nobrauktuves tiks saīsināts, samazinot patērētās degvielas daudzumu un manevrēšanā pavadīto laiku, tādējādi samazinot arī radīto SEG emisiju apjomu.

Tāpat nav pilnībā nodrošināta rādītāja “Modernizētās dzelzceļa pasažieru infrastruktūras īpatsvars” izpilde, kas saistāms ar 6.2.1.2. SAMP “Dzelzceļa infrastruktūras modernizācija un izbūve” īstenošanu. Daļu projektu, kuru rezultāti būtu veicinājuši rādītāja sasniegšanu (projekti Nr. 6.2.1.2/16/I/002, 6.2.1.2/16/I/003, 6.2.1.2/17/I/001, 6.2.1.2/22/I/001), īstenošana tika pārtraukta. Vienlaikus diviem projektiem (Nr. 6.2.1.2/21/I/001³⁷ un projekts Nr. 6.2.1.2/22/I/002³⁸) noteikta posmošana atbilstoši ES fondu 2021.–2027. gada plānošanas perioda 3.1. prioritātes ”Ilgspējīga TEN-T infrastruktūra” 3.1.1. SAM “Attīstīt ilgtspējīgu, pret klimatu izturīgu, inteligentu, drošu un vairākveidu TEN-T infrastruktūru” 3.1.1.3. SAMP “Eiropas transporta tīklā esošās dzelzceļa infrastruktūras attīstība” nosacījumiem.

2.2.3. Nacionālo klimata indikatoru dinamika

CSP Oficiālās statistikas portālā uzkrājusi datu kopas un atainojusi to analīzi par reģionālajiem klimata pārmaiņu rādītājiem. Šie rādītāji ietver SEG emisiju apjomu sektoru griezumā, AER īpatsvaru energoapgādē (tostarp transporta elektrifikācija (nulles emisiju transports)), kā arī informāciju par zemes lietojumu³⁹. ES fondu 2014.-2020. gada plānošanas perioda investīciju ietekmes uz HP IA, kā arī citu klimata politikas mērķu sasniegšanas novērtēšanai būtiski novērtēt SEG emisiju apjomu, kā arī AER īpatsvaru.

Latvijā SEG emisiju apjoms, neieskaitot zemes izmantošanu, zemes izmantošanas maiņu un mežsaimniecību (turpmāk – ZIZIMM) un ieskaitot netiešās CO₂ emisijas, laikā no 2014. līdz 2023. gadam nav ar viennozīmīgu apjoma samazināšanās tendenci, taču emisijas laikā no 2014. līdz 2023. gadam samazinājušās par 754 tūkstošu tonnu CO₂ ekvivalenta apmērā (2023. gadā – 9981 tūkst. tonnu CO₂ ekvivalenta), pietuvojoties 2030. gada mērķim – 9124 tūkst. tonnām CO₂ ekvivalenta (skat. 2.7. attēlu). Vienlaikus DP ietvaros investētajos projektos kopumā iegūtais SEG emisiju samazinājums ir 332 tūkst. tonnu CO₂ ekvivalenta gadā.

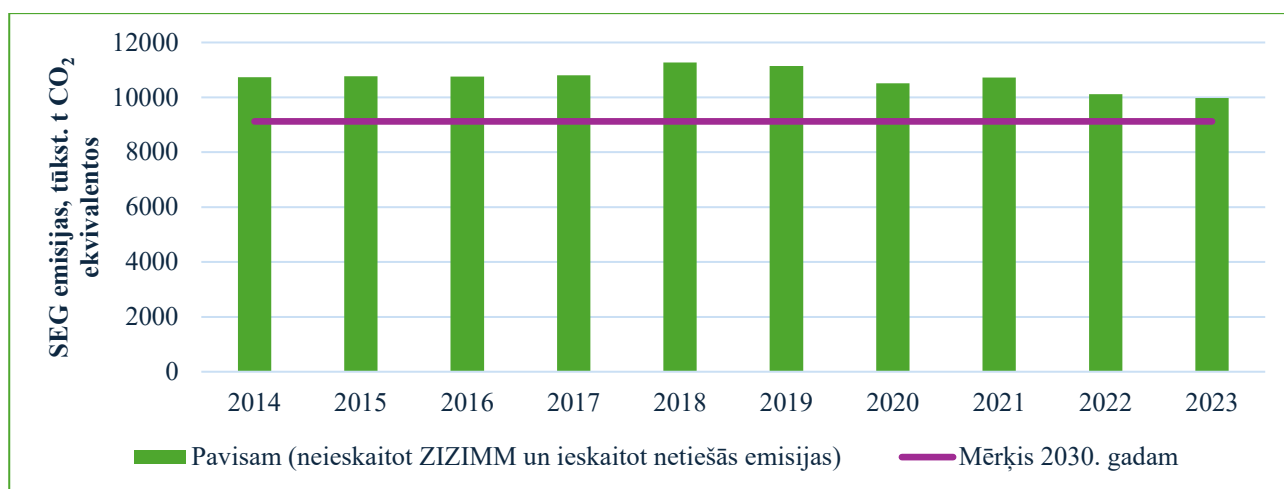
siltumnīcas efektu izraisošo gāzu emisiju kvotu izsoļu laika grafiku, administrēšanu un citiem aspektiem saskaņā ar Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvu 2003/87/EK, ar kuru nosaka sistēmu siltumnīcas efektu izraisošo gāzu emisijas kvotu tirdzniecībai Kopienā.

³⁶ <https://ekii.lv/index.php?mact=News.cntnt01,detail,0&cntnt01articleid=255&cntnt01origid=25&cntnt01returnid=29>

³⁷ <https://www.ldz.lv/lv/dzelzcela-pasazieru-infrastrukturas-modernizacija>

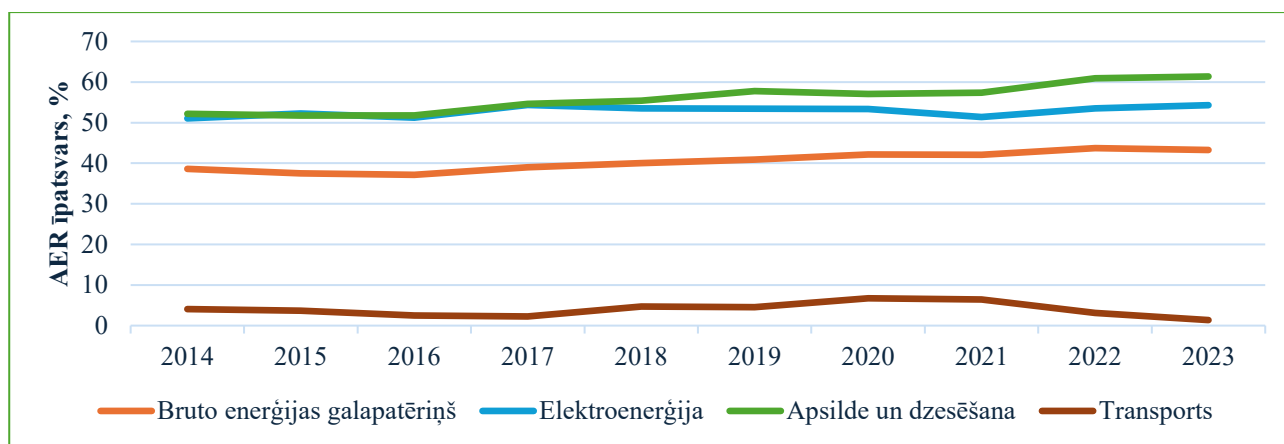
³⁸ <https://www.ldz.lv/lv/dzelzcela-infrastrukturas-modernizacija-vilcienu-kustibas-atruma-paaugstinasanai>

³⁹ https://admin.stat.gov.lv/system/files/publication/2023-12/Regionalie_klimata_parmainu_raditaji.pdf

2.7. attēls. SEG emisiju izmaiņas Latvijā laika gaitā (CSP dati⁴⁰)

AER īpatsvars kopējā energoresursu patēriņā raksturo pāreju uz ilgtspējīgāku enerģijas izmantošanu un vienlaikus ļauj mazināt negatīvo ietekmi uz klimatu, īpaši to vērtējot kopsakarā ar SEG emisiju apjomu. Laikā no 2014. līdz 2023. gadam bruto enerģijas galapatēriņā ar AER nodrošinātā daļa pieaugusi par 4,59%, kas apliecina investīciju nozīmi enerģētikas un transporta sektora dekarbonizācijas procesā un klimata mērķu sasniegšanā. Arī elektroenerģijas ražošanā AER īpatsvars šajā periodā palielinājies par 3,28%, savukārt visstraujākais kāpums – 9,21% – novērojams siltumapgādes un aukstumapgādes sektorā (skat. 2.8. attēlu). Šo pieaugumu galvenokārt sekmējušas ES fondu 2014.–2020. gada plānošanas perioda investīcijas, tostarp 4.3.1. SAM “Veicināt energoefektivitāti un vietējo AER izmantošanu centralizētajā siltumapgādē” un 4.2.2. SAM “Atbilstoši pašvaldības integrētajām attīstības programmām sekmēt energoefektivitātes paaugstināšanu un atjaunojamo energoresursu izmantošanu pašvaldību ēkās”.

2.8. attēls. AER izmantošanas attīstība dažādos sektoros (CSP dati⁴¹)

Transporta sektorā no 2014. līdz 2023. gadam AER īpatsvars kopumā samazinājies par 2,72%. Tomēr 2020. gadā tika sasniegts augstākais rādītājs – 6,73% –, kas ir par 2,65% vairāk nekā 2014. gadā. Pieaugums 2020.–2021. gadā saistīts ar investīcijām 6. prioritārā virziena ietvaros, bet turpmākais īpatsvara kritums, kā norāda CSP, radušies regulējuma izmaiņu dēļ, tostarp uz laiku atceļot biodeģvielas piejaukumu⁴².

⁴⁰ https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START_ENV_GP_GPE/GPE030/

⁴¹ https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START_NOZ_EN_ENA/ENA020/

⁴² <https://tools.stat.gov.lv/climate/lv/main/12/43>

2.2.4. Labās prakses piemēri klimata politikas ieviešanā

4.2.1. SAM “Veicināt energoefektivitātes paaugstināšanu valsts un dzīvojamās ēkās”

4.2.1.2. SAMP “Veicināt energoefektivitātes paaugstināšanu valsts ēkās”

Projekta Nr. 4.2.1.2/18/I/050 ietvaros, ko īstenoja valsts akciju sabiedrība “Valsts nekustamie īpašumi”, sniegts ieguldījums energoefektivitātes paaugstināšanā ēkā Lāčplēša ielā 25, Rīgā, īstenojot ēkas energoefektivitātes paaugstināšanas aktivitātes, kas ietver šādas darbības: fasādes ārsienas siltināšana, jumta pārseguma siltināšana, pakešu logu izbūve, ārdurvju nomaiņa, mehāniskas ventilācijas izbūve, apkures sistēmas pārbūve, apgaismojuma nomaiņa⁴³.

Iekštelņu apgaismojuma nomaiņas iepirkumā piemērotas ZPI prasības un kritēriji saskaņā ar Ministru kabineta noteikumiem Nr. 353⁴⁴. Projekta īstenošanas horizontālā principa rādītāja “Zaļais iepirkums vai zaļais publiskais iepirkums” ietvaros sasniegtā vērtība ir 1,2 milj. *euro*.

4.5.1. SAM “Attīstīt videi draudzīgu sabiedriskā transporta infrastruktūru”

4.5.1.1. SAMP “Attīstīt videi draudzīgu sabiedriskā transporta infrastruktūru (sliežu transporta)”

Trīs projektus (**projekti Nr. 4.5.1.1/16/I/001, 4.5.1.1/20/I/002 un 4.5.1.1/21/I/004**) īstenojusi sabiedrība ar ierobežotu atbildību “Liepājas Tramvajs”, kā sadarbības partneri piesaistot Liepājas valstspilsētas pašvaldības iestādi “Liepājas Centrālā administrācija”. To ietvaros veikta tramvaja līnijas un piegulošās teritorijas kompleksa rekonstrukcija, veicinot videi draudzīga sabiedriskā transporta veida izmantošanu un pasažieru skaita pieaugumu videi draudzīgā sabiedriskā transportā.

Projektu ietvaros īstenotas obligātās ZPI prasības, tās piemērojot ielu apgaismojuma un satiksmes signālu iepirkumam, taču ZPI principi piemēroti arī citu iepirkumu ietvaros. Piemēram, iegādāti jauni tramvaji, kas ir energoefektīvāki nekā līdz šim pasažieru pārvadājumos izmantotie tramvaji, tādējādi samazinot elektroenerģijas patēriņu. Atsevišķos posmos starp tramvaju sliežu ceļiem nav izmantots bruģis, kas vasarā veicina siltuma salas efekta izveidošanos, bet izmantots speciālais ģeorežģis un iesēta zāle, samazinot putekļu un trokšņa piesārņojumu. Izbūvējot krustojumus sliežu ceļu šķērsošanai, izmantoti ilgtspējīgi risinājumi, lai slodze vienmērīgāk sadalītos uz sliedēm un segumu. Uzstādot sliežu ceļus, sliežu cietības pakāpe pieturvietās un līknēs ir palielināta, lai bremsējot un uzsākot braukšanu, tramvaji nenodēdē sliedes priekšlaicīgi, sekmējot projekta rezultātu ilgtspēju.

Vairāk izmantojot sabiedrisko sliežu transportu, samazinās autotransporta lietotāju skaits, veicinot SEG emisiju samazināšanos. Investīciju rezultātā radītais SEG emisiju ietaupījums ir 3433 t CO₂ ekvivalenta gadā.

4.5.1.2. SAMP “Attīstīt videi draudzīgu sabiedriskā transporta infrastruktūru (autobusi)”

Četrus projektus (**projekti Nr. 4.5.1.2/17/I/006, 4.5.1.2/20/I/002, 4.5.1.2/21/I/002 un 4.5.1.2/22/I/001**) īstenojusi sabiedrība ar ierobežotu atbildību “VTU Valmiera”, kā sadarbības partneri piesaistot Valmieras novada pašvaldību. Projektu, kuru mērķis ir nodrošināt videi draudzīga sabiedriskā transporta izmantošanu un pasažieru skaita pieaugumu videi draudzīgā sabiedriskajā transportā Valmierā, īstenošanas rezultātā Valmierā no 2020. līdz 2023. gadam tika iegādāti 10 jauni duālie dīzeļdzinēja un elektrodzinēja sistēmas autobusi (hibrīdaautobusi) un 2 elektroautobusi, līdz ar to ir pilnībā nomainīti visi Valmieras pilsētas maršrutu tīklā izmantotie autobusi.

⁴³ <https://www.esfondi.lv/istenotie-projekti/4-2-1-2-18-i-050>

⁴⁴ Ministru kabineta 2017. gada 20. jūnija noteikumi Nr. 353 “Prasības zaļajam publiskajam iepirkumam un to piemērošanas kārtība”

Jauna ritošā sastāva iegādei ir piemēroti zaļā iepirkuma principi. Hibrīdautobusus, uzsākot braukšanu, elektrodzinēja piedziņai tiek izmantota saražotā enerģija, un daļu nepieciešamās enerģijas autobuss spēj saražot bremzējot, tādējādi hibrīdautobusi ir videi draudzīgāki, ekonomiskāki un klusāki, salīdzinot ar dīzeļdegvielas dzinēja autobusiem. Hibrīdautobusu iegāde ir ļāvusi samazināt transportlīdzekļa patērētās degvielas daudzumu par 30%. Jaunie elektroautobusi samazina siltumnīcefekta gāzu emisijas un trokšņu līmeni Valmierā, aizvietojo vecos dīzeļdegvielas autobusus.

Pasažieri izmanto iespēju pārvietoties ar elektroautobusi un hibrīdautobusi, biežāk kā pārvietošanās veidu izvēloties autobusu, nevis automašīnu, tādējādi atvieglojot arī kopējo transporta plūsmu pilsētā. Investīciju rezultātā radītais siltumnīcefekta gāzu emisiju ietaupījums ir 233 t CO₂ ekvivalentu gadā.

5.1.2. SAM “Samazināt plūdu riskus lauku teritorijās”

SAM ietvaros VSIA “Zemkopības ministrijas nekustamie īpašumi” īstenoja 32 projektus. **Projekta Nr. 5.1.2.0/18/I/003** ietvaros Ādažu novadā pārtīrīta un padziļināta Gaujas-Daugavas kanāla gultne, tādējādi mazinot plūdu riskus. Projektā būvniecība notika videi draudzīgā veidā – netika pieļauta apkārtējās vides piesārņošana ar atkritumiem un naftas produktiem, kā arī tika nodrošināta videi draudzīgu meliorācijas sistēmas elementu – sedimentācijas baseinu izbūve. Ezera sedimentācijas daļas pārtīrīšana palielinājusi sedimentācijas daļas tilpumu, kas sekmē minerālo daļiņu, suspendēto vielu nogulsnešanos un organisko vielu mineralizēšanos, mazinot ezera un tālāk esošo ūdenstilpju eutrofikācijas faktoru. No sedimentācijas tilpnes izsūknētajā gruntī esošās piesārņojumu saturošās grunts daļiņas tika separētas un savāktas plastmasas maisos, un nogādātas uz atkritumu pārstrādes poligonu, līdz ar to ir veikta videi draudzīga meliorācijas sistēmas elementa ierīkošana un uzlabota ūdens kvalitāte Mazajā Baltezerā⁴⁵. Projektā pārbūvētajai inženierbūvei piešķirta Latvijas Būvniecības gada balva.

Projekta Nr. 5.1.2.0/16/I/001 ietvaros atjaunots Rīgas HES ūdenskrātuves Ikšķiles aizsargdambis, nodrošinot drošu aizsargdambja ekspluatāciju turpmākajā 20 gadu periodā un aizsargājot Ikšķiles pilsētu un tās iedzīvotājus no plūdu riskiem⁴⁶. Projekta īstenošanā tika pielietoti sekojoši ZPI kritēriji: energoefektivitāte – energoefektīvu apgaismes sistēmu izmantošana, videi nekaitīgi pielietojamie materiāli – otrreizējās pārstrādes materiālu izmantošana, atkritumu rašanās samazināšana un apsaimniekošana – nodrošināta nojaukšanas darbos radīto atkritumu un būvgružu atbilstīga apsaimniekošana, kā arī materiālu otrreizēja izmantošana būvdarbos. Būvdarbos piemērotā ZPI vērtība sasniedz 0,57 milj. *euro*, kas ir 15,9% no būvdarbu kopējās vērtības. Projektā pārbūvētajai inženierbūvei piešķirta Latvijas Būvniecības gada balva, kā arī 2. vieta konkursa “Ilgtspējība arhitektūrā, būvniecībā, dizainā 2019” nominācijā “Ilgtspējīga publiskā ārtelpa 2019”.

Savukārt **projektā Nr. 5.1.2.0/20/I/001** veikta valsts meliorācijas sistēmas “Lubāna ezera Ziemeļu dambis” atjaunošana⁴⁷, tā nostiprināšanā maksimāli izmantojot dabiskus materiālus, tostarp pēc betona konstrukciju nojaukšanas veikta materiāla pārstrāde un atkārtota izmantošana aizsargdambja stiprinājuma izbūvē. Būvdarbu izpildē izmantoti tikai tādi būvizstrādājumi, kas saistībā ar ieguvī, pārstrādi, transportēšanu, izmantošanu un atkritumu apsaimniekošanu nodrošina augstu savienojamību ar vidi un veselību. Būvgruži būvobjektā šķiroti un novietoti atbilstoši pašvaldības saistošajiem noteikumiem, kā arī netika pieļauta vides piesārņošana ar atkritumiem, naftas produktiem un darbības norises vietā bija pieejami absorbenta materiāli savlaicīgai naftas produktu savākšanai.

⁴⁵ <https://www.cfla.gov.lv/lv/jaunums/adazu-novada-atjaunots-gaujas-daugavas-kanals>

⁴⁶ <https://www.esfondi.lv/istenotie-projekti/iedvesmas-stasti/ar-es-fondu-atbalstu-ir-atjaunots-ikskiles-aizsargdambis>

⁴⁷ <https://www.esfondi.lv/istenotie-projekti/5-1-2-0-20-i-001>

6.1.2. SAM “Veicināt drošību un vides prasību ievērošanu starptautiskajā lidostā “Rīga””

Projektu Nr. 6.1.2.0/16/I/001, kura īstenošanas rezultātā tiek sekmēta klimata politikas mērķu sasniegšana, mazinot lidostas “Rīga” saimnieciskās darbības negatīvo ietekmi uz vidi un paaugstināta infrastruktūras energoefektivitāte, līdz 2026. gada 1. janvārim īsteno valsts akciju sabiedrība “STARPTAUTISKĀ LIDOSTA “RĪGA””⁴⁸.

Galvenie ieguvumi no infrastruktūras uzlabojumiem saistīti ar CO₂ emisiju apjomu un trokšņa piesārņojumu mazināšanu, ēku energoefektivitāti, SEG radītās globālās klimata izmaiņu. Piesārņojošo vielu emisiju samazināšana, kas var nelabvēlīgi ietekmēt vidi un cilvēku veselību, panākta:

- izbūvējot un modernizējot peronu manevrēšanas ceļus, kā rezultātā saīsināts gaisa kuģu pārvietošanās ceļš no skrejceļa un manevrēšanas zonā, vienlaikus sekmējot CO₂ emisiju un enerģijas patēriņa samazinājumu;
- veicot lidostas teritorijas austrumu daļas publiskās teritorijas lietusūdens kanalizācijas sistēmas un Muzeja ielas rekonstrukciju, kuras rezultātā novērsta publisko teritoriju applūšana spēcīgu lietusgāžu laikā, vienlaikus nodrošinot, ka pēc attīrīšanas lietus notekūdeņi nesaturēs piesārņojošas vielas, attiecīgi samazināsies piesārņojošo vielu emisija vidē;
- tehnisko dienestu ēkas rekonstrukcijas rezultātā sekmējot ēkas energoefektivitāti, izmantojot resursus optimāli un racionāli.

2.3. HP IA rādītāju analīze

HP IA īstenošanas uzraudzībai tiek izvēlēti rādītāji tiem SAM/SAMP, kuriem paredzēta tieša vai netieša pozitīva ietekme uz HP IA. Vienlaikus DP ir noteikti specifiski HP IA rādītāji, kas tiek piemēroti arī SAM/SAMP ar netiešu ietekmi uz HP IA, – ZPI (t.sk. zaļais iepirkums), ZDV, ekoinovāciju izstrādē/ieviešanā ieguldītais finansējums, atbalstītie komersanti ekoinovāciju jomā un apmācīto skaits vides un klimata pārmaiņu jomā.

HP IA plānotās vērtības finansējuma saņēmējs ievada KP VIS brīdī, kad projekta iesniegums atbilst HP IA vērtēšanas kritērijiem, t.i., ja pieteikumā paredzētas konkrētas darbības HP IA īstenošanai. Savukārt HP IA rādītāju faktiskās vērtības konkrētiem SAM/SAMP tiek iegūtas no KP VIS, kad finansējuma saņēmējs pēc projekta pabeigšanas ievada sasniegtos rezultātus. HP IA ieviešanas progresu atspoguļo arī SAM ar tiešu pozitīvu ietekmi uz HP IA iznākuma un rezultātu rādītājiem, kas tiek uzkrāti KP VIS.

Aplūkojot apkopotos datus par HP IA rādītāju izpildi, kopumā var secināt, ka tie atspoguļo nozīmīgu progresu un augstu izpildes līmeni ilgtspējīgas attīstības jomā, savukārt veiktie ieguldījumi ir būtiski veicinājuši HP IA mērķu sasniegšanu (skat. 2.5. tabulu). Dati liecina, ka ZPI apjoms vairāk nekā divkārt pārsniedzis sākotnēji noteikto, vienlaikus ZDV skaits un ieguldījumi ekoinovācijās arī pārsnieguši sākotnējās prognozes. Tāpat apmācīto personu skaits vides un klimata pārmaiņu jomā izrādījies lielāks nekā plānots. Savukārt atbalstu saņēmušo komersantu skaits ekoinovāciju jomā sasniedzis tikai 90% no plānotā, ko būtiski ietekmējusi 1.2.2.1. SAMP “Atbalsts nodarbināto apmācībām” rādītāja izpilde vien 37% apmērā.

⁴⁸ <https://www.esfondi.lv/istenotie-projekti/6-1-2-0-16-i-001>

2.5. tabula. HP IA rādītāju izpilde

HP IA rādītājs	Plānotais projektos	Sasniegtais 2025. gadā	Izpilde, %
ZPI, <i>euro</i>	155 415 929	351 845 160	226%
ZDV, skaits	208	269,5	130%
Ieguldītais finansējums ekoinovācijās, <i>euro</i>	65 284 741	69 086 317	106%
Atbalstu saņēmušie komersanti ekoinovāciju jomā, skaits	154	138	90%
Apmācīto skaits vides un klimata pārmaiņu jomās, skaits	6 674	7 376	111%

Kopumā aptuveni 51 SAM/SAMP ir piemēroti **ZPI** principi 352 milj. *euro* vērtībā. Finansiālā izteiksmē visaugstākais ZPI piemērošanas īpatsvars ir SAM/SAMP ar tiešu ietekmi uz HP IA – 23,8% no kopējā ieguldītā ES fondu finansējuma. Pasākumos bez tiešas ietekmes uz HP IA ZPI veido 9,7% no kopējā piešķiruma, savukārt SAM/SAMP ar netiešu ietekmi – 10,8%.

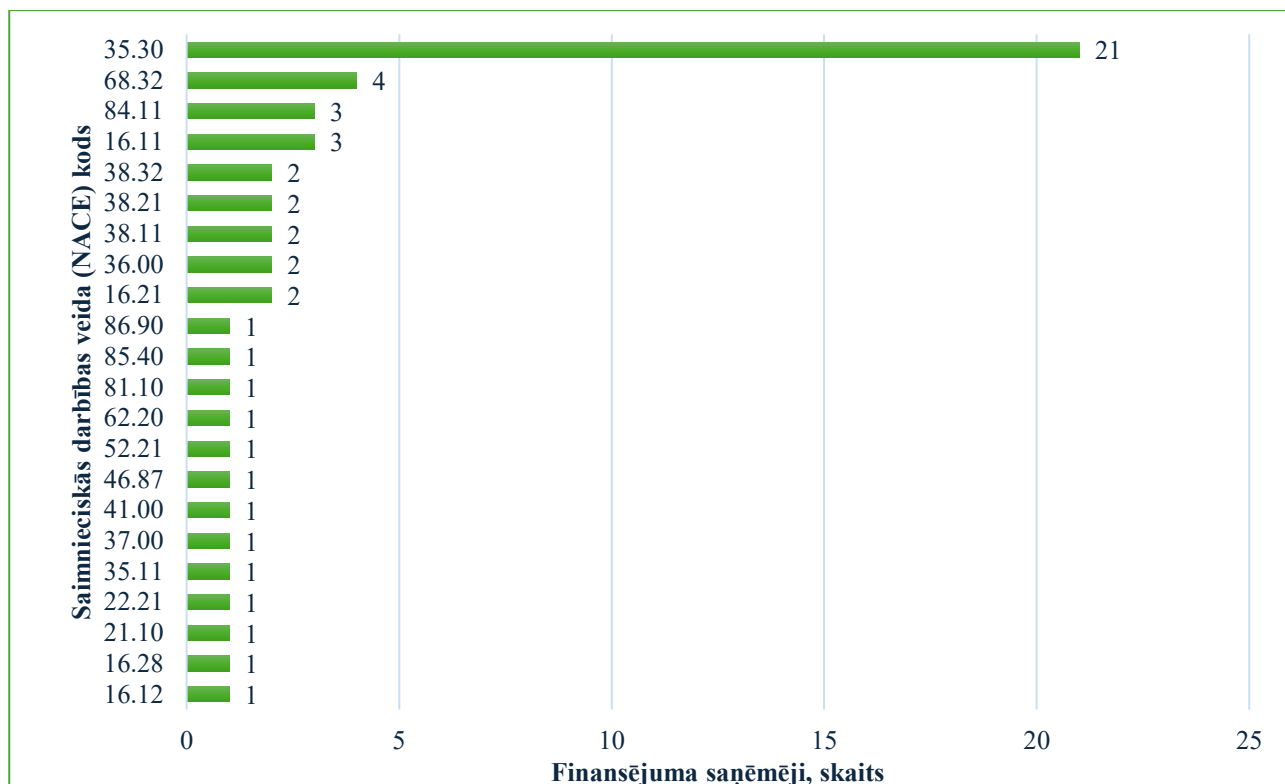
Zaļā iepirkuma un ZPI piemērošanā rezultāti ievērojami pārsnieguši plānoto, sasniedzot 226% no mērķa, proti, iepirkumi ZPI principu ietvaros tika īstenoti par lielāku finansējuma apjomu nekā sākotnēji paredzēts. Šo pārsniegumu daļēji var skaidrot ar izmantotās metodikas īpatnībām, kas paredzēja projekta iesniegumā norādīt sasniedzamo ZPI vērtību. Ja sākotnējā posmā nebija iespējams noteikt iepirkuma apjomu ar integrētām vides aizsardzības prasībām, kā sasniedzamā vērtība tika norādīti 0 *euro*. Attiecīgi gadījumos, kad projekta noslēgumā tika fiksēta faktiskā sasniegtā vērtība, plānotais rādītājs tika pārsniegts.

Veicinot inženierzinātņu, tehnoloģiju un izglītības attīstību, kā arī atbalstot inovāciju ieviešanu, kas balstītas uz labāko pieejamo tehnoloģiju un tīrākas ražošanas principu pielietojumu, radīti priekšnoteikumi Latvijas pakāpeniskai virzībai uz zema oglekļa emisiju ekonomiku. Šādu pasākumu īstenošana nodrošina netiešu pozitīvu ietekmi uz HP IA ieviešanu.

ZDV palīdz stiprināt ilgtspējīgu zināšanu un prasmju bāzi tautsaimniecībā. Rādītāja vērtības sasniegtas 83 projektu ietvaros, to skaitam svārstoties no vienas līdz 56 un kopumā par 30% pārsniedzot plānoto izpildi. Šis rādītājs nodrošināts 10 SAM/SAMP ietvaros, sniedzot atbalstu 54 finansējuma saņēmējiem. No tiem 50 bija komersanti (44 sabiedrības ar ierobežotu atbildību, četras akciju sabiedrības un viena pilnsabiedrība), kā arī divi pašvaldību vai to iestāžu pārstāvji, viena augstākās izglītības iestāde un divas tiešās pārvaldes iestādes.

Nozaru griezumā apmēram 39% finansējuma saņēmēju saskaņā ar Valsts ieņēmumu dienesta publiski pieejamo informāciju darbojas Saimniecisko darbību statistiskās klasifikācijas Eiropas Kopienā (NACE2)⁴⁹ 35.30 jomā “Tvaika piegāde un gaisa kondicionēšana” (skat. 2.9. attēlu). Otrs lielākais īpatsvars ir nekustamā īpašuma pārvaldīšanas nozarē (68.32), kur darbojas četri uzņēmumi.

⁴⁹ <https://klasis.csp.gov.lv/lv-LV/classifications/NACE2>

2.9. attēls. ZDV piemērošana atbalsta saņēmēju saimnieciskās darbības klasifikācijas griezumā (Valsts ieņēmumu dienesta dati)

Lai sniegtu ieguldījumu uzņēmumu konkurētspējas paaugstināšanā un pārejā uz resursu taupīšanu, DP 1. prioritārā virziena “Pētniecība, tehnoloģiju attīstība un inovācijas” un 3. prioritārā virziena “Mazo un vidējo komersantu konkurētspēja” SAM/SAMP ietvaros 33 finansējuma saņēmēji 35 projektos izpildījuši rādītāja “**Ieguldītais finansējums ekoinovācijās**” mērķi (katram projektam norādīta faktiski sasniegtā vērtība), pārsniedzot sākotnēji plānoto summu par aptuveni 3,8 milj. *euro* (skat. 2.5. tabulu). Lielākais ieguldījums ekoinovācijās vienā projektā - 9,4 milj. *euro*.

Kopumā 26 sabiedrības ar ierobežotu atbildību īstenojušas 28 projektus, ieguldot ekoinovācijās ap 49,8 milj. *euro* (vidēji vienā projektā - 1,8 milj. *euro*). Trīs akciju sabiedrības investējušas aptuveni 17,8 milj. *euro*, vienai akciju sabiedrībai ieguldot vidēji 5,9 milj. *euro*. Trīs Biedrību un nodibinājumu reģistrā ierakstītās organizācijas ekoinovāciju jomā ieguldījušas ap 1,6 milj. *euro* (vienai organizācijai vidēji 519 tūkst. *euro*). Tāpat šāda veida investīcijas veikusi viena augstākās izglītības iestāde, kas ir arī zinātniskā institūcija⁵⁰, ekoinovāciju veicināšanai ieguldot 2,9 tūkst. *euro*.

Sākotnēji DP plānots, ka 1. un 3. prioritārā virziena SAM/SAMP ietvaros 51 projektā **tiks atbalstīti komersanti ekoinovāciju jomā**. Katrā no šiem projektiem bija plānots atbalstīt vismaz vienu uzņēmumu. Tomēr šis mērķis netika pilnībā sasniegts, jo atbalsts tika sniegts tikai 45 projektos, līdz ar to rādītāja izpilde sasniedz vien 90% (skat. 2.5. tabulu).

Raugoties no atbalsta saņēmēja viedokļa, investīcijas veikušas 31 sabiedrības ar ierobežotu atbildību (rezultāts – 52 komersanti), astoņas Biedrību un nodibinājumu reģistrā ierakstītās organizācijas (81 komersants) un divas pašvaldības (trīs komersanti). Papildu divi projekti, ko īstenojušas augstākās izglītības iestādes, kas ir arī zinātniskās institūcijas, katrā ietvarā atbalstīja vienu komersantu ekoinovāciju jomā.

⁵⁰ Veikta atzīme Nacionālās zinātniskās darbības informācijas sistēmas Zinātnisko institūciju reģistrā

Vides aizsardzības un klimata pārmaiņu jomā apmācīto, t.sk. izglītoto un informācijas pasākumos iesaistīto, personu skaits 24 projektu ietvaros, kas īstenoti 1., 3.-5. un 8. prioritārā virziena ietvaros, sasniedz 7 376 ar kopējo izpildi 111% (skat. 2.5. tabulu). Katrā projektā apmācīto skaits ir vismaz 1 persona. Lielākā daļa personu apmācīta tiešās pārvaldes iestādes īstenotā projektā, kur apmācīto skaits sasniedz 5 791, kas veido aptuveni 79% no visos projektos izglītojamajām personām.

14 projektus īstenojušas desmit augstākās izglītības iestādes, tajā skaitā to struktūrvienības, apmācot 901 personu vides un klimata pārmaiņu jomās. Sešos projektos Biedrību un nodibinājumu reģistrā ierakstītās organizācijas izglītojušas un informējušas 329 personas, savukārt viena sabiedrība ar ierobežotu atbildību – 15 personas. Divus projektus īstenojusi viena pašvaldība, apmācot 340 personas vides un klimata pārmaiņu jomā.

HP IA ieviešana ES fondu 2014.–2020. gada plānošanas periodā kopumā vērtējama kā sekmīga un devusi nozīmīgu ieguldījumu ilgtspējīgas attīstības mērķu sasniegšanā. Ieguldījumi pētniecībā, inovācijās un apmācībās veicināja pāreju uz zema oglekļa emisiju ekonomiku un radīja priekšnoteikumus ilgtspējīgai saimnieciskās darbības attīstībai Latvijā. Rezultāti apliecina, ka HP IA ieviešana ir bijusi efektīva, būtiski pārsniedzot sākotnēji plānotos rādītājus vairumā jomu, tādējādi stiprinot gan ekonomisko konkurētspēju, gan vides aizsardzību.

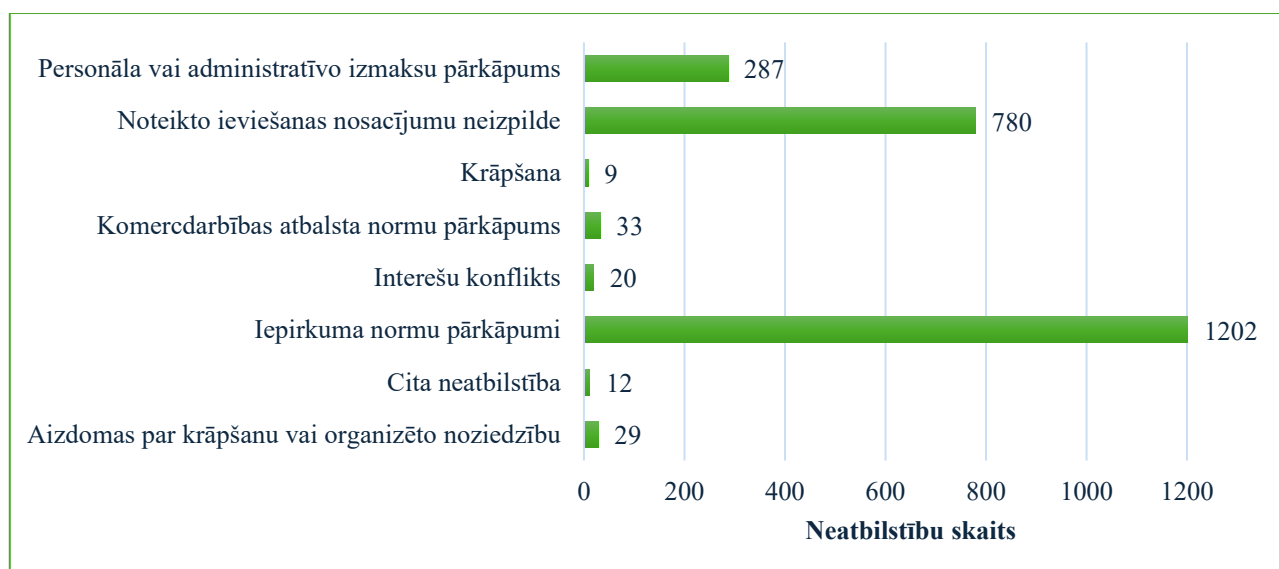
3. Informācija par HP IA īstenošanas laikā konstatētajām neatbilstībām

Lai atspoguļotu būtiskākās problēmas, riskus un ierosināto rīcību to novēršanai, no Centrālās finanšu un līgumu aģentūras (turpmāk – CFLA) tika iegūta un analizēta informācija par konstatētajām problēmām, pārkāpumiem un neatbilstībām saistībā ar HP IA principu neievērošanu ES fondu līdzfinansētos projektos. Datu kopums klasificēts pēc SAM/SAMP, atbildīgajām iestādēm un pasākumiem, iekļaujot pamatinformāciju par projektiem un konstatēto neatbilstību raksturojumu.

Attiecībā uz HP IA principu ievērošanu galvenokārt neatbilstības saistītas ar zaļā iepirkuma vai ZPI jomu.

Neatbilstību atklāšanai CFLA izmanto vairāku līmeņu kontroles sistēmu: dokumentu pārbaudes, maksājumu pieprasījumu izpilddokumentācijas pārbaudes, iepirkumu pārbaudes, projekta iekšējās kontroles sistēmas auditus un klātienēs pārbaudes. Katram projektam to ieviešanas sākumā tiek noteikts riska līmenis, uz kā pamata izlases veidā tiek noteikti pārbaudāmie projekti, pārbažu biežums un veids. Par konstatētajām neatbilstībām tiek piemērotas finanšu korekcijas, izdevumu ieturēšana vai atgūšana saskaņā ar Finanšu ministrijas vadlīnijām. Vienlaikus CFLA veic arī specializētas pārbaudes attiecībā uz krāpšanas, korupcijas, interešu konfliktu un dubultfinansēšanas normu ievērošanu.

Neatbilstības HP IA principu ievērošanā galvenokārt saistītas ar administratīviem un finanšu procesu pārkāpumiem – iepirkumu procedūrās, personāla vai administratīvo izmaksu uzskaitē un noteikto projektu ieviešanas nosacījumu ievērošanā (skat. 3.1. attēlu). Tas neatšķiras no galvenajiem iemesliem, kādēļ vispār ES fondu projektos rodas neatbilstības⁵¹, tādēļ secināms, ka finansējuma saņēmēju kapacitātes stiprināšanas un metodiskā atbalsta uzlabošana tieši iepirkumu jomā būtu stiprināma. Vienlaikus nav konstatējams, ka tieši pašu HP IA principu nosacījumi būtu primārais iemesls neatbilstību iemesliem.

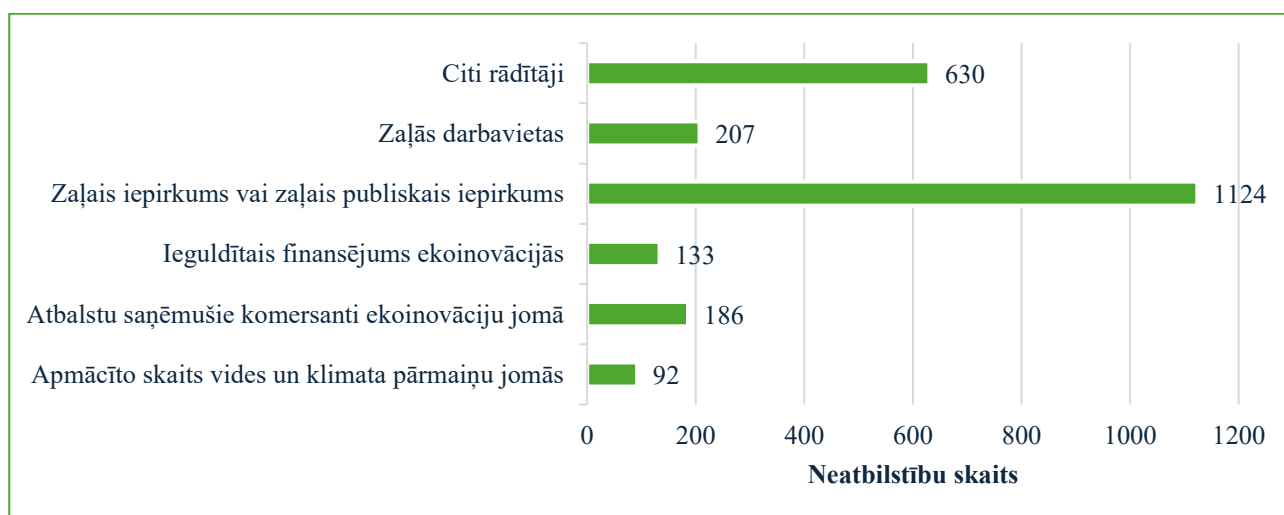
3.1. attēls. Konstatēto neatbilstību veidi (CFLA dati)

⁵¹ https://www.esfondi.lv/assets/zi%C5%86ojumi/mk/2025/2_2025_pusgada_zin_lidz_aprilim/fmzin_300425_esif.pdf

Lai arī kā preventīvs mehānisms iepirkumu normu ievērošanai tiek izmantotas Iepirkumu uzraudzības biroja iepirkumu priekšpārbaudes, 50% no konstatētajām neatbilstībām ir saistītas ar iepirkumu procedūru pārkāpumiem, piemēram, nekorekti iepirkuma noteikumi, trūkumi dokumentācijā vai konkurences ierobežojumi. Savukārt, ja projekts nav izpildījis līgumā vai ES fondu regulējumā paredzētos priekšnoteikumus, piemēram, nav sasniegti minimālie rādītāji, nav ievēroti vides vai publiskās pieejamības nosacījumi, vai arī kavēta noteikto aktivitāšu īstenošana, tiek konstatēta noteikto ieviešanas nosacījumu neizpilde. Šādas neatbilstības visbiežāk konstatē pēcuzraudzības pārbaudēs vai plānoto rezultātu izvērtēšanā.

Personāla vai administratīvo izmaksu neatbilstības lielākoties rodas, ja tiek uzskaitītas pārmērīgas vai neatbilstošas personāla izmaksas (algas, virsstundas, komandējumi) vai neattaisnoti administratīvie izdevumi. Tās visbiežāk tiek atklātas pēcuzraudzības finanšu un grāmatvedības pārbaudēs, salīdzinot izmaksu uzskaiti ar projekta plānu un iesniegtajiem maksājuma pieprasījuma dokumentāciju. Pēc konstatēšanas projekta īstenošanā jāsniedz paskaidrojumi, jāveic uzskaites labojumi un, ja nepieciešams, jāatmaksā neatbilstošās izmaksas, līdz neatbilstība tiek oficiāli slēgta.

Analizētais datu kopums sniedz iespēju padziļināti analizēt neatbilstības, sadalot tās pēc HP IA rādītājiem (skat. 3.2. attēlu). Lielākā daļa neatbilstību saistīta ar zaļā iepirkuma vai ZPI jomu, savukārt citas kategorijas – piemēram, zaļās darbvietas, ieguldījumi ekoinovācijās, komersantu atbalsts un apmācības vides un klimata jomās – ir pārstāvētas ievērojami mazāk.

3.2. attēls. Konstatēto neatbilstību sadalījums pēc rādītāju veidiem (CFLA dati)

Aplūkojot datus HP IA rādītāju griezumā, gandrīz puse no konstatētajām neatbilstībām saistītas ar zaļā iepirkumu vai ZPI prasību neievērošanu. Biežākie pārkāpumi saistīti ar nepietiekamu vai nekorektu zaļo kritēriju iekļaušanu iepirkuma dokumentos (piemēram, trūka pierādījumu, ka izmantoti videi draudzīgi materiāli vai aprīkojums), neatbilstošu iepirkuma procedūru izvēli un kļūdām līgumu izpildē, kas liedza uzskatīt iepirkumu par atbilstošu. Jāakcentē, ka arī Ministru kabinetā 2025. gada 26. augustā izskatītajā informatīvajā ziņojumā “Par darba grupas publiskā iepirkuma efektivitātes palielināšanai rezultātu un priekšlikumiem tālākai publisko iepirkumu sistēmas attīstībai” norādīts, ka “Esošais zaļo iepirkumu īstenošanas veids sava pašreizējā detalizētā un smagā regulējuma dēļ nesasniedz mērķi⁵² un nereti var pat ierobežot pasūtītājus izvēlēties piemērotākos un mūsdienīgākos ilgtspējas īstenošanas risinājumus. Attiecīgi izstrādātie priekšlikumi grozījumiem Publisko iepirkumu likumā faktiski paredz, ka spēku zaudē Ministru kabineta

⁵² Piemēram, kā tas secināms no Iepirkumu uzraudzības biroja datu rīkā pieejamiem datiem par 2024. gadu (skat. <https://info.iub.gov.lv/visual>), ZPI īpatsvars pēc iepirkumu skaita ir 4,9%, īpaši ņemot vērā faktu, ka ir detalizēti regulētas obligāti un neobligāti piemērojamas zaļā publiskā iepirkuma prasības.

2017. gada 20. jūnija noteikumi Nr. 353 “Prasības zaļajam publiskajam iepirkumam un to piemērošanas kārtība”. Vienlaikus paredzams, ka Viedās administrācijas un reģionālās attīstības ministrija, kura šobrīd ir par minētajos Ministru kabineta noteikumos noteiktajām prasībām atbildīgā iestāde, pēc attiecīgo grozījumu Publisko iepirkumu likumā spēkā stāšanās var izstrādāt papildus vadlīnijas par prasībām zaļajam publiskajam iepirkumam un to piemērošanas kārtību – īpaši jomās, kas nav nosegtas ar ES sektorālajiem tiesību aktiem”. Savukārt neatbilstības attiecībā uz ZDV rodas, ja nav sasniegts plānotais skaits vai nav pievienoti dokumentāri pierādījumi par darba vietu zaļo raksturu. Ekoinovāciju gadījumā visbiežāk inovācijas nav pietiekami pamatotas kā videi draudzīgas vai nav sasniegts iecerētais rezultātu apjoms. Savukārt apmācīto skaita vides un klimata jomās rādītājā tipiski pārkāpumi ir nepietiekams apmācīto dalībnieku skaits vai nepareiza uzskaitē (piemēram, trūkst apmācāmo saraksti, paraksti, dalībnieku apliecinājumi).

Papildus ir apkopoti arī rādītāji vides un dabas aizsardzības un klimata pārmaiņu jomās (skat. 3.2. attēlā “Citi rādītāji”), kas veido nozīmīgu, bet mazāku daļu no kopējā neatbilstību apjoma. No tiem visbiežākās neatbilstības atklātas saistībā ar enerģijas gala patēriņu.

Neatkarīgi no neatbilstības veida uzraugošās iestādes rīcība ir strukturēta un vienota. Vispirms pārbaudēs (pēcuzraudzības, finanšu auditā vai klātienēs vizītē) konstatē iespējamo pārkāpumu un to dokumentē. Finansējuma saņēmējam tiek nosūtīts oficiāls paziņojums ar aicinājumu sniegt paskaidrojumus un iesniegt nepieciešamos pierādījumus noteiktā termiņā. Pēc paskaidrojumu izvērtēšanas tiek pieņemts lēmums par korektīvajiem pasākumiem – piemēram, finanšu korekciju, neatbilstošo izmaksu atmaksu, uzskaites vai iepirkuma dokumentu labošanu vai citiem precizējumiem, kas nodrošina normatīvo prasību ievērošanu. Kad projekta īstenotājs ir izpildījis visus uzdotos labojumus un, ja nepieciešams, veicis atmaksas, uzraugošā iestāde pārbauda veikto darbu izpildi, tādējādi nodrošinot, ka neatbilstoši izlietotie līdzekļi ir atgūti un turpmākie riski ir mazināti.

Analizējot konstatēto neatbilstību apjomu ES fondu sistēmā kopumā, ir secināts, ka no plānošanas perioda sākuma līdz 2023. gada 31. decembrim ES fondu projektos konstatēti neatbilstoši veikti izdevumi 76,3 milj. *euro* no publiskā atbalsta finansējuma jeb 1,26 % no projektu maksājumu pieprasījumos iekļautā⁵³. Neatbilstoši veikto izdevumu īpatsvars ir ļoti zems un ir pieļaujamo normu robežās. Tas liecina par stabilu un efektīvu sistēmas darbību. Līdz ar to nav pamata uzskatīt, ka HP IA neatbilstību īpatsvars (gan *euro* izteiksmē, gan skaitliski) varētu būtiski atšķirties no vispārējās tendences un pārsniegt noteiktās normas.

⁵³ https://www.esfondi.lv/assets/zi%C5%86ojumi/mk/2024/2_2024-pusgada-zinojums/fmzin_130524_pusg_zin_esif.pdf

Kopsavilkums

1. **HP IA ieviešana** ES fondu 2014.–2020. gada plānošanas periodā **kopumā vērtējama kā sekmīga un efektīva** un devusi nozīmīgu ieguldījumu ilgtspējīgas attīstības mērķu sasniegšanā. HP IA integrēts DP kā viens no ES fondu horizontālajiem principiem, akcentējot vides aizsardzību, resursu efektivitāti un klimata pārmaiņu mazināšanu un palīdzot sasaistīt ekonomiskos un sociālos ieguvumus ar ilgtspējīgu resursu izmantošanu.
2. Lai gan kopējais piešķirtais ES fondu finansējums bija pat lielāks nekā sākotnēji plānots, **projektiem ar tiešu pozitīvu ietekmi uz HP IA pieejamais finansējums bija mazāks nekā plānots** – 23% pret plānotajiem 27%. Galvenais iemesls tam bija dzelzceļa elektrifikācijas projekta apturēšana, kas samazināja tiešo ieguldījumu apjomu šajā jomā. Šis fakts norāda, ka kopējais ES fondu apjoms ne vienmēr atspoguļo finansējuma sadalījumu starp projektiem ar tiešu ietekmi uz konkrētiem mērķiem, un tas akcentē nepieciešamību rūpīgi plānot projektu prioritātes un īstenošanas secību, lai nodrošinātu maksimālu ietekmi noteiktajās jomās.
3. Lielākā daļa no **uzraudzības rādītājiem** dažādās jomās tika sasniegti vai pārsniegti. Īpaši jāatzīmē ZPI, kas ir viens no galvenajiem rādītājiem, ar kuru sekmīgi panākts ilgtspējīgu iepirkumu īpatsvara pieaugums, nodrošinot, ka būtiska daļa projektu īstenoti, integrējot vides kritērijus. ZPI apjoms pārsniedza sākotnējo plānu vairāk nekā divkārt (226%), tāpat pārspēti arī prognozētie rezultāti attiecībā uz ZDV (130%), ieguldījumiem ekoinovācijās (106%) un apmācīto skaitu vides un klimata pārmaiņu jomās (111%).
4. **Vides aizsardzībā panākts būtisks progress.** Atkritumu apsaimniekošanā ievērojami uzlabota pārstrādes sistēma, kas veicina resursu efektīvāku izmantošanu, samazina vidi piesārņojošo faktoru ietekmi, kā arī stiprina aprites ekonomikas principu ieviešanu. Centralizēto notekūdeņu savākšanas sistēmu paplašināšana samazinājusi slodzi uz ekosistēmām, jo, pieaugot šo sistēmu lietotāju skaitam, tiek pārtraukta decentralizēto sistēmu lietošana, kā arī notekūdeņi tiek attīrīti atbilstoši normatīvo aktu prasībām.
5. Kopumā pārskata periodā būtiski uzlabojusies **nacionālie vides indikatori** – investīcijas vides aizsardzībā pieauga 2,7 reizes desmit gadu laikā, pārstrādāto atkritumu īpatsvars nodrošināts vairāk kā 55%, un notekūdeņu kvalitāte būtiski uzlabojusies, 2023. gadā 98% atbilstot normatīvajiem standartiem. Tas liecina ne tikai par ievērojamu finanšu resursu pieaugumu, bet arī par veiksmīgu vides pārvaldības politiku un infrastruktūras modernizāciju.
6. **Klimata pārmaiņu mērķu sasniegšanā** lielākā daļa investīciju tika novirzītas energoefektivitātes paaugstināšanai un AER izmantošanas palielināšanai. Šie ieguldījumi samazināja atkarību no importētajiem fosilajiem energoresursiem, vienlaikus mazinot enerģētiskās drošības un ilgtspējas riskus, veicināja ekonomisko attīstību un uzlaboja iedzīvotāju dzīves kvalitāti, samazinot enerģijas patēriņu un izmaksas.
7. Kopumā 2014.–2020. gada plānošanas periodā DP ieviešana noritēja sekmīgi, un **lielākā daļa plānoto rezultātu tika sasniegti.** Daļa rādītāju nav pilnībā izpildīti galvenokārt tādēļ, ka atsevišķi projekti netika īstenoti vai to īstenošana būtiski ieilga, daļai projektu pēc pārskata perioda beigām kļūstot nefunkcionējošiem vai tos posmojot, īstenošanu turpinot ES fondu 2021.-2027. gada plānošanas perioda ietvaros. Šādas situācijas galvenokārt saistītas ar ārējo apstākļu ietekmi (piemēram, Covid-19 pandēmija, tirgus un būvniecības riskiem), kā rezultātā tika pieņemti stratēģiski lēmumi mainīt vai apturēt projektus, kā arī ar pārtrauktiem līgumiem un grūtībām iepirkumu procesā, kamdēļ tehniski sarežģītu projektu īstenošana ieilga.

8. **HP IA ieviešanai tika izmantoti vairāki efektīvi mehānismi** – normatīvais ietvars, projektu atlases kritēriji, rādītāju sistēma un metodiskais atbalsts, kā arī ilgtspējīgu risinājumu integrēšana infrastruktūras un energoefektivitātes projektos. To piemērošana praksē bija nevienmērīga, vienlaikus konstatētas atsevišķas problēmas, kas saistītas ar nepietiekamu ilgtspējīgas attīstības principu integrāciju nozares politikās un projektu vērtēšanas kritērijos, kā arī ar atšķirīgu izpratni par to, kā praktiski savstarpēji līdzsvarot vides, sociālos un ekonomiskos aspektus projektu plānošanas un īstenošanas posmā. HP IA īstenošanas izvērtēšanā liela nozīme ir KPVIS, kas nodrošināja datu uzkrāšanu un analīzi par projektu ietekmi uz vidi un klimata mērķiem, taču izstrādes laikā konstatētas nepilnības datu kvalitātē, savietojamībā ar citiem informācijas avotiem un iespējas izmantot iegūtos rezultātus turpmākam izvērtējumam un secinājumu veikšanai. Kopumā šie **mehānismi ir nodrošinājuši vides aspektu konsekventu ievērošanu un veicinājuši ilgtspējīgas attīstības mērķu sasniegšanu**. Lai pilnveidotu šo principu īstenošanu, nepieciešams stiprināt starpnozaru sadarbību, nodrošināt vienotu pieeju ilgtspējīgas attīstības aspektu novērtēšanai un veicināt projektu īstenošanu praktisko izpratni par ilgtspējīgas attīstības principu piemērošanu.
9. HP IA īstenošana ES fondu 2014.–2020. gada plānošanas periodā nodrošināja stabilu pamatu ilgtspējas principu ieviešanai un to integrācijai dažādās tautsaimniecības nozarēs, kā rezultātā ir izstrādātas **praktiskas pieejas ilgtspējīgu ES fondu ieguldījumu nodrošināšanai**, lai mazinātu būtisku sociālo vai vides ilgtermiņa kaitējumu un novērstu negatīvu ietekmi uz ES un nacionālo vides mērķu sasniegšanu. Šī pieeja tiek konsekventi pārņemta **ES fondu 2021.-2027. gada plānošanas perioda horizontālo principu piemērošanai**, kur ilgtspējīgas attīstības aspekti ir ietverti kā horizontālas prasības, piemēram, energoefektivitātes prioritāra nodrošināšana visos atbalsta instrumentos (HP “Energoefektivitāte pirmajā vietā”), ieguldījumu ietekmes uz vides mērķu sasniegšanu analīze (HP “Nenodarīt būtisku kaitējumu”) un klimata pārmaiņu mazināšanas un pielāgošanās klimata pārmaiņām aspektu iekļaušana (HP “Klimatdrošināšana”). Tādējādi 2014.–2020. gada plānošanas periodā gūtā pieredze kalpo kā pamats un metodoloģisks ietvars, nodrošinot pēctecību un vienlaikus stiprinot sasaisti starp ekonomisko izaugsmi, resursu efektīvu izmantošanu un klimatneitralitātes mērķiem.